

บทที่ ๘

ผู้นำ : ความหมาย อำนาจและที่มาของผู้นำประเภทต่าง ๆ

จุดมุ่งหมายในการศึกษาบทนี้ต้องการจะประยุกต์หลักพุทธปรัชญาศึกษา
เปรียบเทียบกับแนวความคิดเรื่องผู้นำโดยได้กล่าวถึงกำเนิดผู้นำ ความหมายของ
คำว่า ผู้นำและภาวะผู้นำ ที่มาและความสัมพันธ์ในเรื่องอำนาจของผู้นำ โดยเฉพาะ
เรื่องที่มาของอำนาจในทัศนะของ Max Weber โดยได้เปรียบเทียบกับอำนาจ
ตามหลักพุทธปรัชญา โดยชี้ให้เห็นความแตกต่างของผู้นำแบบบารมี (Charis-
Matre Leadership) กับผู้นำที่มีวาทสนาบารมีตามหลักพุทธปรัชญา นอกจากนี้
เรื่องความแตกต่างของอำนาจ สถานะ และการใช้อำนาจยังได้ชี้กำหนดผู้นำประเภ
ต่าง ๆ ทวย

กำเนิดของเรื่องภาวะผู้นำ

แนวความคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำของ Plato (427 - 347 BC)
ในหนังสือเรื่อง The Republic ซึ่งได้กล่าวถึงการจัดแบ่งความรู้สึกนึกคิด
ของมนุษย์ออกเป็น ๓ ส่วน และใช้เป็นแนวในการแบ่งบุคคลในรัฐออกเป็น ๓ จำพวก
ทวย โดยแต่ละส่วนมีความดีประจำส่วนของตน ดังนี้ .-

๑) ส่วนที่เป็นเหตุเป็นผล (Rational Element) การที่จะทำ
ให้ส่วนนี้ดีได้ ก็จะต้องมีสติปัญญา ความเฉลียวฉลาด (Wisdom) ควบคุมทวย
ผู้ที่มีคุณสมบัติในส่วนนี้ ควรจะทำหน้าที่เป็นผู้ปกครอง และจะเป็นผู้ที่เข้าถึงสัจจะ
ความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ตายตัว (Absolute Truth) ซึ่งเป็นความรู้ที่ถือว่า
ประเสริฐ โดยแท้จริง นักปรัชญาผู้ซึ่งเข้าถึงความรู้แจ้งเห็นจริง จึงสมควรจะเป็น
เจ้าผู้ปกครอง (Philosopher - King)

๒) ส่วนที่เป็นจิตใจ อารมณ์ (Spiritual Element) การที่จะมีจิตใจ อารมณ์ เข้มแข็งแน่วแน่ จำเป็นต้องมีวิริยะความกล้าหาญ (Gourage) คอย คุ้มครองพิทักษ์ในส่วนนี้ควรจะเป็นทหารซึ่งทำหน้าที่สู้รบปกป้องภัยให้รัฐ

๓) ส่วนที่เป็นค้นหาความต้องการของร่างกาย (Appetitive Element) ส่วนนี้จะสามารถถกคั่นความต้องการของร่างกายได้ ก็จะต้องมีการควบคุมตนเอง (Temperance) กำกับค้ำค้ำ พวกนี้ได้แก่ ผู้ทำงานใช้แรงงาน ค้าขาย ปลุกพืช เลี้ยงสัตว์ ซึ่งพวกนี้ก็เป็นความต้องการของสังคมค้ำค้ำเช่นกัน

บุคคลใดหรือรัฐใดก็ตามที่มีทั้ง ๓ ส่วน ทำหน้าที่อย่างซื่อสัตย์ และสมค้ำค้ำด้วยกันแล้ว จะทำให้เกิดความค้ำค้ำหนึ่งซึ่งเรียกว่า "Justice" ซึ่งในที่นี้หมายถึงความมีเกียรติ หรือความจริยธรรม (Honest และ Morality) "

ดังนั้นจึงอาจจะกล่าวได้ว่า เรื่องภาวะผู้นำในทัศนะของ Plato จะต้องเป็นนักปรัชญา เป็นส่วนของความมีเหตุผล ความเฉลียวฉลาดและสามารถที่จะเข้าถึงความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่เป็นความประเสริฐ ความค้ำค้ำ ผู้นำเช่นนี้จะไ้มาจากการคัดเลือกผู้มีสติปัญญา ความรู้ ความสามารถมากที่สุด เพื่อให้เป็นผู้นำ (Philosopher King) เขาได้ให้ความสำคัญในเรื่องภาวะผู้นำมาก ค้ำค้ำที่เขาได้กล่าวยืนยันไว้ว่า .-

- เมื่อใดที่นักปรัชญาผู้มีไ้เป็นผู้นำ หรือเมื่อใดที่ผู้นำมิใช่คนปรัชญาแล้ว ก็จะไม่มีการค้ำค้ำ ค้ำค้ำชั่วร้ายในรัฐหรือในหมู่มนุษยชาติ

คำร่าง ลัทธพิพจน์, "รัฐศาสตร์" ใน สังคมศาสตร์ เลขหน้า ๒๗๑-๓๓๘ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พระนคร : โรงพิมพ์มิ่งมงคลการพิมพ์, ๒๕๐๘), หน้า ๒๕๒-๒๕๔.

— ลักษณะรัฐมีปรัชญาเป็นเครื่องปกครองจะพ้นจากความหายนะได้ เพราะเรื่องสำคัญยิ่งใหญ่อันเป็นสิ่งที่ต้องเสียดังจริง ก็มีคำพังเพยกล่าวไว้ว่า สิ่งที่ย่อมยาก^๑

แนวความคิดเรื่องภาวะผู้นำหรือที่มาของผูกครองในหลักพุทธปรัชญาก็ได้มีกล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ด้วยเช่นกัน ในพระสูตรชื่อ อักคัญญสูตร ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพระสุตตันตปิฎก ตอนทีฆนิกาย ปาฏิภวรรค ได้มีการกล่าวถึงกำเนิดของผู้นำหรือที่มาของการเกิดทฤษฏีผู้นำที่น่าสนใจคือ

ในอักคัญญสูตรได้กล่าวถึงสภาพธรรมชาติดั้งเดิมของสังคมนมนุษย์ เป็นสภาวะที่สงบต่างคนต่างอยู่ ไม่มีการแก่งแย่ง เพราะมีความอุดมสมบูรณ์ แต่ต่อมาเกิดความขัดแย้งกันขึ้นเนื่องจากมีผู้กระทำความชั่ว มีการลักขโมย เก็บเอาสวนของผู้อื่นมาเป็นของตน ในขั้นแรก ๆ ก็เพียงแต่มีการว่ากล่าวตักเตือนกันเอง ยังไม่มีการทำร้ายกัน ต่อเมื่อมีการกระทำผิดอย่างช้า ๆ ชาก ๆ จึงมีการจัดการลงโทษกันเอง ทำให้ต้องมีการเลือกผูกครองขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองความเป็นอยู่ การดำรงชีวิตของคนในสังคม โดยผูกครองจะได้รับความตอบแทนในการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าว ดังที่ในอักคัญญสูตรตอนท้ายขอ ๒๒ ได้กล่าวไว้

ครั้งนั้นแล พวกสัตว์ที่เป็นผู้ใหญ่จึงประชุมกัน ครั้นแล้ว ต่างก็ปรับทุกข์กันว่า พอเอ๋ย ก็การถือเอาสิ่งของที่เจวชของไม้ไผ่จักปรากฏ เพราะบาปกรรมเหล่าใด บาปกรรมเหล่านั้นเกิดปรากฏแจ้งในสัตว์ทั้งหลาย อยากระนั้นเลย พวกเราจักสมมติสัตว์ผู้หนึ่งให้เป็นผู้ว่ากล่าวใดโดยชอบธรรม ให้เป็นผู้ตักเตือนใดโดยชอบธรรม ให้เป็น

^๑ เบลโต อุกมรัฐ แปลโดย ปรีชา ช่างขวัญยืน, ๒๕๒๓,

ผู้ขับไล่วิถีที่ควรขับไล่นักโดยชอบธรรม ส่วนพวกเราจักแบ่งชาวสาละ
ไหญ่แถมนี้ ;..... ครั้นแล้วสัตว์เหล่านั้นพากันไปหาสัตว์ที่สวຍງามกว่า
นาคูณาชฎกว่า และนาเกรงขามมากกว่าสัตว์ทุกคน แล้วจึงแจ้งเรื่องนี้
ว่า ข้าแต่สัตว์ผู้เจริญมาเถิดขอ ขอพองจงวากลาวผู้ที่ควรวากลาวไค
โดยชอบ จงคิเตือนผู้ที่ควรคิเตือนไคโดยชอบ จงขับไล่วิถีที่ควรขับไล
ไคโดยชอบ ส่วนพวกข้าพเจ้าจักแบ่งชาวสาละไหญ่แถม
สัตว์เหล่านั้นก็แบ่งส่วนชาวสาละไหญ่แถมที่เป็นหัวหน้า

จากข้อความที่ยกมาดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่า ผู้นำในพระสูตรดังกล่าว
มาจากการเลือกตั้ง โดยจะต้องมีคุณลักษณะและให้ทำหน้าที่ตามที่กำหนด พร้อมทั้ง
จะไครับคาคอบแทนจากการทำหน้าที่ในฐานะผู้นำคย

นอกจากนี้แล้วในอัครคณฺยสูตรดังกล่าวในข้อ ๒๓ ตอนต้น ยังไคกล่าวถึง
ความเป็นมาและความหมายของคำอันเป็นชื่อไคเรียก "หัวหน้า" หรือผู้นำไคคย
ดังนี้ .-

"..... เพราะเหตุผู้ที่เป็นหัวหน้า อัมมหาชนสมมุติ ดังนี้แล อัคระว่า
มหาชนสมมุติ จึงอุบคิขึ้นเป็นอันคยแรก เพราะเหตุผู้ที่เป็นหัวหน้าเป็นผู้ยั้งไคใหญ่แห่ง
เขตทั้งหลาย ดังนี้แล อัคระ กษัตริย จึงอุบคิขึ้นเป็นอันคยที่สอง เพราะเหตุผู้เป็น
หัวหน้า ยังชนเหล่าอื่นไคให้สุขไคโดยธรรม ดังนี้แล อัคระว่า ราชา จึงอุบคิขึ้นเป็น
อันคยสาม ๒

ในพุทธประวัติฝ่ายมหายานในดิเบตปริเจทที่ ๑ หน้า ๑๘ ไคกล่าวถึง
กำเนิดผู้นำหรือปกครองชุมชนเช่นไคเดียวกันกับในอัครคณฺยสูตร คือ เรื่องกำเนิดผู้
ปกครองที่เรียก มหาชนสมมุติ ไคอธิบายขยายความว่า เป็นเจ้าปกครองและ

๑ พระไตรปิฎก ๑๑/๖๒/๘๓.

๒ พระไตรปิฎก ๑๑/๖๓/๘๓-๘๔.

ป้องกันไม่ให้พนอันตรายจึงได้รับนามอีกอย่างหนึ่งว่า "ผู้ปกครองนา" (เกษตร) หรือกษัตริย์นั่นเอง ดังนั้นตามคำอธิบายนี้คำว่า "กษัตริย์" จึงมาจากคำว่าเกษตร ซึ่งแปลว่าผู้ปกครองหรือผู้คุมครองนา ในขณะที่อัคคัญญสูตรกล่าวแต่เพียงว่า พวกเหล่าสัตว์ทั้งหลายพากันปรึกษากันว่า ควรจะสมมุติตั้งสัตว์สักตัวหนึ่งขึ้นเป็นผู้ปกครองรับผิดชอบ ในการตัดสินข้อพิพาท โดยแบ่งชาวสาาลีให้เป็นการตอบแทน แต่ความในพุทธประวัติฝ่ายมหายานในธิเบตได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า สัตว์ทั้งหลายได้ตั้งผู้ปกครองขึ้นเพื่อให้เป็น "เจ้าปกครองนา" ดังข้อความว่า

พวกเราควรประชุมกัน เลือกรักษาจากระหว่างพวกเราเอง หากคนที่ส่งาณูแผยอย่างที่สุด ใหญ่ที่สุด งามที่สุด และแข็งแรงที่สุด ตั้งให้เป็นเจ้าปกครองนาของเรา จะไคลงโทษแก่พวกเรา ซึ่งทำการอันควรลงโทษ และใหม่ำเห็นแก่พวกเราซึ่งทำการอันเป็นคุณ ควรแก่การยกย่อง และพวกเราจะแบ่งพืชพันธุ์ในนาของเราและผลไม้มี่เราเก็บได้ให้เป็นสวนของเขา ๑

เรื่องราวของผู้ปกครองหรือผู้นำคนแรกที่เรียกว่า มหาชนสมมติ หรือพระยามหาสมมุติ นั้นว่านาสนใจในแง่ที่ว่า คำานานมุขศาสนา ๒ อธิบายว่า

สมบัติ จันทรวงศ์ และ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ความคิดทางการเมืองไทย (กรุงเทพฯ นคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๒๓), และดูรายละเอียดจาก พุทธประวัติมหายานในธิเบต เรียงตามฉบับของ W. Woodville Rockhill (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นางกิมลึง อาจารย์ ๓ เมรุวัดกษัตริย์าราม วันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๑๐), หน้า ๗.

๒ คำานานมุขศาสนา (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมหลวง เศษ สนิทวงศ์ ๓ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทร์ ในวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๑๘), หน้า ๔๑-๔๕.

อนึ่ง ในคำานานมุขศาสนา นี้ได้อธิบายความไว้เช่นเดียวกับที่มีในพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ในธิเบตว่า เดิมทีผู้ปกครองนั้นได้ชื่อว่า มหาชนสมมติ ครั้นต่อมาภายหลังจึงได้ชื่อว่า "ซัคคิโย" เพราะเหตุว่า พระองค์เป็นเจ้าแห่งนาทั้งหลาย และต่อมาก็ได้ชื่อว่า "ราชา" เพราะเหตุว่า พระองค์ปกครองอย่างก็ ชอบธรรม เป็นที่พึงพอใจรักใคร่ของคนโดยทั่วไป.

พระยามหาสมมุติ เป็นผู้นำคนแรกของโลก พระยามหาสมมุติ มีพระราชโอรสทรง
พระนามว่า พระยาวโรชราช และพระราชโอรสพระองค์นี้มีลูกหลานสืบต่อมา
เรื่อย ๆ ถึง ๘๒,๐๐๐ พระองค์ จนถึงพระยาชัยเสนซึ่งครองเมืองกบิลพัสดุ์
(หรือกบิลพัสดุ์) พระยาชัยเสนมีพระราชโอรสทรงพระนามว่า พระยาสีหุ
ซึ่งมีพระราชโอรส ๔ พระองค์ องค์หนึ่งคือพระยาสิริสุทโธทนะ ซึ่งเป็นพระราช
บิดาของเจ้าสิทธัตถะกุมาร (พระพุทธเจ้า) ตำนานมูลศาสนากล่าวไว้ว่า ท้าวพระยา
ทั้งหลายที่เคยมีมาตั้งแต่แรก (ปฐมกัลป์) เรื่อยมาจนถึงพุทธกาลนั้นรวมอายุได้ถึง
๘๐,๐๐๐ ปี

นอกจากนี้แล้วคำที่ใช้เรียกผู้นำหรือผู้ปกครองของไทยในอดีตบางยุค
บางสมัยก็ได้สะท้อนให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องกับหลักพุทธปรัชญา อันได้แก่แนวความคิด
เรื่องธรรมราชา กล่าวคือ คนไทยถือว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำหรือผู้คุมครอง
พสกนิกรโดยแท้ และสามารถจะบันดาลความยุติธรรมให้ได้ พระมหากษัตริย์ทรงได้รับ
การเคารพยกย่องสูงสุด ในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์แห่งธรรมะ มีชื่อว่าทรงอวตาร
มาจากพระผู้เป็นเจ้านามลัทธินิคุ จึงจะเห็นได้จากทรงได้รับพระนามาภิไธยว่า
พระพุทธเจ้าอยู่หัว พระพุทธเจ้าหลวง และในการพูดกับพระองค์ท่านก็เรียกตนเอง
ว่า "ข้าพระพุทธเจ้า" คำว่า พระพุทธเจ้านี้ก็ใช้กับสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ด้วย คำว่า "พุทธ" หมายถึง องค์พระพุทธเจ้า ส่วนคำอื่น ๆ ที่เคยใช้เรียก
พระมหากษัตริย์ก็ได้แก่ ขุนหลวง ในหลวง พระเจ้าแผ่นดิน เจ้าชีวิต คำว่า ขุนหลวง
ก็มาจากการใช้คำว่า ขุน ในสมัยสุโขทัย อันหมายถึงผู้ครองเมืองซึ่งก็เป็นผู้นำสูงสุด
ส่วนคำว่า หลวงหมายถึงเป็นใหญ่ และคำว่าในหลวงก็มาจากรู้ว่า "ในวังขุนหลวง"

อकिन รพีพัฒน์, มรว. สังคมไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๐๖
แปลโดย มรว. ประกายทอง สิริสุข และพรณี สรวงบุญมี, บัณฑิต ออนคำ บรรณาธิการ
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์พิมพ์เนศ,
๒๕๒๑, หน้า ๑๐๘) อ้างถึงพระราชหัตถ์สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพที่ทรงมีถึง
สมเด็จพระยานริศรานุวัติวงศ์ ลงวันที่ ๒๗ มกราคม ๒๔๘๐ สำเนาสมเด็จ กรุงเทพ
๒๕๕๕ เล่ม ๕ หน้า ๖๔-๗๖.

นอกจากนี้ก็ยังมีความหมายอื่น ๆ อีก เช่น พระเจ้าแผ่นดิน หมายถึง เจ้าแห่งแผ่นดิน และเจ้าชีวิต ก็หมายถึง เจ้าแห่งชีวิต เป็นต้น

ในการศึกษาเรื่องพุทธปรัชญาและการสร้างเสริมภาวะผู้นำ มีปัญหาอยู่บ้างในเรื่องของการกำหนดความหมายของคำว่า ภาวะผู้นำหรือความเป็นผู้นำให้มีลักษณะที่สอดคล้องกับแนวความคิดในเรื่องหลักพุทธปรัชญา ทั้งนี้ก็เนื่องจากคำว่าภาวะผู้นำดังกล่าว เป็นคำที่นักวิชาการฝ่ายตะวันตกคิดขึ้นใหม่และเป็นคำเฉพาะซึ่งมีผู้ให้นิยามหรือความหมายไว้แตกต่างกันมากมาย นอกจากนี้เรื่องเกี่ยวกับผู้นำก็เป็นเรื่องที่มีขอบเขตกว้าง ดังนั้นการจะให้นิยามครอบคลุมโดยตลอดจึงทำได้ยาก ส่วนในหลักพุทธปรัชญา คำซึ่งมีความหมายในลักษณะที่บ่งชี้ถึงความเป็นผู้นำที่มีค่าซึ่งใช้อยู่หลายคำ เช่น มหาชนสมมุติ หัวหน้า ราชา กษัตริย์ จักรพรรดิ ประมุข ผู้ปกครอง นายก จ่าฝูง เป็นต้น ในภาษาไทยก็ยังมีคำอื่น ๆ ที่ใช้กันอยู่อีกมากมาย เช่น พระยา พ่อขุน ลูกพี่ เจ้าพ่อ หัวใจ ในวงราชการและธุรกิจก็ยังมีคำที่ใช้เฉพาะอีก ตั้งแต่ ปลัดกระทรวง อธิบดี หัวหน้ากอง ผู้อำนวยการกอง ผู้อำนวยการผู้จัดการ ประธานกรรมการ "ซูป" (ซึ่งย่อมาจาก Supervisor) ฯลฯ คำต่าง ๆ เหล่านี้เป็นคำที่ใช้ให้เห็นถึงลักษณะความเป็นผู้นำ ซึ่งมีน้ำหนักแตกต่างกันตามลักษณะของชุมชนหรือกลุ่มที่นำ ดังนั้นเพื่อมิให้เกิดความสับสนในการพิจารณาศึกษาจึงถือเอาคำว่าภาวะผู้นำและผู้นำเป็นหลัก ส่วนคำอื่น ๆ จะกล่าวถึงบ้างก็เฉพาะเมื่อใดยกเอาเรื่องใดเรื่องหนึ่งขึ้นพิจารณาเป็นเรื่อง ๆ ไปเท่านั้น

๑. คำจำกัดความหรือความหมายของคำว่า ภาวะผู้นำและผู้นำ

(Leadership and Leader)

ได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า ภาวะผู้นำหรือความเป็นผู้นำ (Leadership) ไว้แตกต่างกันมากมาย เช่น

Ordway tead กล่าวว่า ภาวะผู้นำ คือ การใช้อิทธิพลจูงใจให้ผู้อื่นร่วมมือ ปฏิบัติงาน เพื่อให้งานสำเร็จตามความมุ่งหมาย หรือความเป็นผู้นำ คือ

ศิลปะแห่งการกระทำของบุคคลหนึ่ง เพื่อให้ได้รับสิ่งที่ต้องการ โดยที่ทำให้ผู้อื่น รู้สึกชอบหรือพึงพอใจตัว เขาควย ๑

Solomon Ben กล่าวว่า ภาวะผู้นำเป็นคุณสมบัติของการที่บุคคลใช้ อิทธิพลต่อบุคคลอื่นซึ่งสามารถทำให้บุคคลอื่นรับฟัง เห็นด้วยกับวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ยอมรับตามคำแนะนำของเขา ทั้งนี้เพื่อให้กลุ่มดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ ๒

John M. Pfiffner และ Robert V. Presthus กล่าวว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง การที่ผู้นำใช้อิทธิพลหรืออำนาจหน้าที่ในความสัมพันธ์ ซึ่งมีอยู่ ต่อผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยการ โดยกระบวนการ การติดต่อซึ่งกันและกัน เพื่อมุ่งให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ ๓

John M. Pfiffner และ Frank P. Sherwood ได้ให้คำจำกัด ความของคำว่าภาวะผู้นำซึ่งค่อนข้างกระชับและรัดกุมดีกว่า ภาวะผู้นำเป็นเรื่องเกี่ยวกับผู้นำ และการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ของผู้นำในฐานะผู้ใช้อิทธิพล (Influencer) เพื่อเป็นมรรค วิธีให้บังเกิดผล (Influence) ต่อพฤติกรรมของผู้ใต้บังคับ บัญชา หรือผู้ใต้อิทธิพล (Influencee) หรือผู้ตาม (Follower) ในสถานการณ์ต่าง ๆ กัน ๔

๑ Ordway Tead, The Art of Leadership 7th ed.

New York, McGraw-Hill Book 1936, p.36.

๒ Solomon Ben Leadership of Youth New York : Youth Service, 1950, p. 4-5.

๓ John M. Pfiffner and Robert V. Presthus Public Administration, New York, The Ronald Press, 1960, p.92-93.

๔ John M. Pfiffner and Frank P. Sherwood Administrative Organization New Jersey : Prentice-Hall, 1965, p.350.

Horence B. English กล่าวว่า ภาวะผู้นำ คือ

๑) เป็นลักษณะหรือทักษะการนำ หรือหน้าที่การนำ ความหมายในแง่นี้จะไม่คำนึงถึงสถานการณ์ เป็นองค์ประกอบในการพิจารณาตัดสินว่าใครจะเป็นผู้นำ และนำได้อย่างไร

๒) เป็นการริเริ่มชี้แนวทาง หรือการควบคุมการกระทำที่มีต่อกลุ่มหรือต่อบุคคลอื่น โดยผู้ตามอาจทำตามแนวทางนั้น ๆ ไม่มากก็น้อย

๓) เป็นการกระทำที่มีอิทธิพลต่อกลุ่มในทางที่จะทำให้กลุ่มดำเนินการตามต้องการ

Bernard M. Bass ได้พิจารณาความเป็นผู้นำหรือภาวะผู้นำ โดยได้แยกนิยามการเป็นผู้นำออกเป็น ๔ ลักษณะคือ^๒

๑. สถานะ (Status) ถือเป็นลักษณะการเป็นผู้นำเหมือนกับความสำเร็จของตำแหน่งของคนนั้น

๒) การยกย่องนับถือ (Esteem) ถือว่าลักษณะผู้นำเป็นที่รวมของความสนใจ ผู้ที่ได้รับการยกย่องนับถือ มักจะได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้นำด้วย

๓) พฤติกรรม (Behavior) ผู้นำคือผู้ที่แสดงพฤติกรรมในการนำ เนื่องจากคนที่มีตำแหน่งต่างกัน พฤติกรรมในการนำก็ต่างกันด้วย

^๑ Horence B. English, and Eva Chanpney English, A comprehensive Dictionary of Psychology and Psycho-Analytical Term (New York : David McKay, 1960, p.288.)

^๒ Bass Bernard M. Leadership, Psychology and Organization Behavior New York : Harper and ,1960, p.87-89.

๔. อิทธิพล (Influence) การเป็นผู้นำก็คือการมีอิทธิพลเหนือคนอื่น และชักนำให้คนอื่นปฏิบัติตาม เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย

Ralph M. Stogdill กล่าวว่า ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการของการสั่งการ และการใช้อิทธิพลต่อกิจกรรมต่าง ๆ ของสมาชิกของหมู่คณะ เพื่อพยายามเข้าสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ และให้บรรลุผลสำเร็จ^๑

จากคำนิยามนี้แสดงว่าภาวะผู้นำจะเกิดขึ้นอย่างน้อยที่สุดต้องมีองค์ประกอบ ๓ ประการคือ

๑. มีหมู่คณะ (Group)

๒. มีงานหรือวัตถุประสงค์ (A common task หรือ Group objective)

๓. มีความแตกต่างในค่านิยมรับผิดชอบ (Differentiation responsibility)

ลาปีแอร์และฟรานสวอร์ธ (La Pierre and Fransworth) กล่าวว่า ภาวะผู้นำได้แก่พฤติกรรมซึ่งมีผลทำให้พฤติกรรมคนอื่นยอมคล้อยตาม แทนที่จะยอมคล้อยตามคนอื่น ผู้นำจึงเป็นตัวละครที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อองค์การหรือหน่วยงาน ต่อผู้บังคับบัญชา และต่อผลงานส่วนรวม คุณภาพและลักษณะหัวหน้างานจึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับคุณภาพขององค์การหรือหน่วยงาน รวมทั้งต่อวิธีการปฏิบัติงานและผลงานอีกด้วย^๒

^๑ Ralph M. Stogdill "Leadership, Member and Organization" Psychological Bulletin January, 1950, p. 4.

^๒ ชรรมรส โสภักฤษกร, มนุษยสัมพันธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์พิมพ์เนต, ๒๕๑๔), หน้า ๑๓๑.

ดังนั้นจึงอาจจะกล่าวได้โดยสรุปว่า ภาวะผู้นำเป็นลักษณะของบุคคลใด
บุคคลหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าผู้นำ ในการที่สามารถจะทำให้บุคคลอื่นคล้อยตามไปในทิศทาง
และวิธีการซึ่งผู้นำดังกล่าวกำหนดขึ้นเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ไว้วางใจ

ความหมายของผู้นำ (Leader) ได้มีผู้ให้คำจำกัดความว่า ผู้นำ
ไว้วางใจ ๑ กันดังนี้

T.N. Whitehead กล่าวว่า ผู้นำคือบุคคลที่ได้รับการคัดเลือกจาก
คนอื่น ๆ ในกลุ่มและเป็นผู้ที่สามารถช่วยเหลือผู้อื่นในสิ่งที่ผู้อื่นร้องขอ สามารถชี้แนะ
หนทางให้ผู้อื่นทำตาม โดยผู้ตามให้ความเชื่อฟัง ๑

Raymond J. Burby กล่าวว่า ผู้นำคือบุคคลที่สามารถชักจูงให้คนอื่น
ปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ทำให้ผู้ตามมีความเชื่อมั่นในตัวเอง สามารถช่วยคลี่คลาย
ความตึงเครียดต่าง ๆ ลงได้ และนำกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งเอาไว้ ๒

ผู้นำ คือสัญลักษณ์ (Symbol) แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และ
เป็นผู้รับฝากไว้ซึ่งปณิธานและความหวังของประชาชน (Depository) ผู้นำจึง
เป็นเงา (Image) หรือภาพสะท้อน (projection) ของประชาชน ๓

๑ T.N. Whitehead, Leadership in Free Society
Cambridge - Harvard University Press, 1936, p. 68.

๒ Raymond J. Burby Foundamental of Leadership
Massachusetts - Addison - Wesley Publishing Co., 1972, p. 43.

๓ สำเนา สิงหาคม, ประมุขศิลป์, (พระนคร, โรงพิมพ์จักรวัฒนา,
๒๕๐๖), หน้า ๔๘.

ผู้นำ หมายถึงบุคคลซึ่งถูกแต่งตั้งขึ้นมา หรือได้รับการยกย่องขึ้นมาให้เป็นหัวหน้า มีความสามารถในการปกครองบังคับบัญชา และอาจชักพาผู้ใต้บังคับบัญชาหรือหมู่ชนไปในทางดีหรือชั่วได้ เรียกผู้นำตามลักษณะนี้ว่า ผู้นำแบบพลวัต (Dynamic Leader) ซึ่งถ้าหากนำไปในทางที่ถูกที่ควร ก็เรียกว่าเป็นผู้นำในทางดี (Positive Leader) และถ้านำไปในทางไม่ถูกต้อง ปฏิบัติการอันเป็นปฏิปักษ์ต่อระเบียบแบบแผนของสังคมก็เรียกว่าเป็นผู้นำนิเสธ (Negative Leader) คือนำในทางไม่ดี ๑

โดยสรุปแล้วอาจจะกล่าวได้ว่า ผู้นำ คือบุคคลใดก็ตามที่มีอิทธิพลเหนือคนอื่นในกลุ่ม หรือมีบทบาทสำคัญในการนำกลุ่มไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย ในการทำงาน ผู้นำอาจเป็นคน ๆ เดียวกับผู้บริหารหรือไม่ก็ได้ ดังนั้นในกลุ่มหรือองค์กรหนึ่ง ๆ อาจมีผู้นำหลายคนนอกเหนือไปจากผู้บริหาร หรือหัวหน้าซึ่งเป็นผู้นำ โดยตำแหน่ง

ส่วนภาวะผู้นำ หมายถึง คุณลักษณะส่วนตัวของบุคคลที่จะแสดงออกมาเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มในระหว่างทำงาน หรือมีส่วนร่วมในสถานการณ์เดียวกัน ในอันที่จะทำให้งิจกรรมของกลุ่มดำเนินไปสู่เป้าหมายและความสำเร็จ

ฉะนั้น เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบแล้ว ผู้นำจึงหมายถึงตัวบุคคลและภาวะผู้นำ เป็นเรื่องของคุณลักษณะ หรือคุณสมบัติของบุคคลที่ทำให้การดำเนินงานของกลุ่ม เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ

ความเข้าใจในความหมายของคำต่าง ๆ อันเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

ดังกล่าวแล้วว่า คำที่ใช้เรียกผู้นำมีมากมายหลายคำ เช่น ในทางการบริหาร มี ผู้จัดการ (Manager) ผู้บริหาร (Executive) "หัวหน้า" ซึ่งคำ ๆ นี้เป็นคำที่นิยมเรียกผู้นำโดยทั่ว ๆ ไป เป็นคำผสมของคำว่า หัว หนา "หัว" เป็นที่รวมของสมอง ปัญญา ความสามารถ ส่วน "หนา" แสดงออกให้เห็นถึง ความสวยงาม และเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละบุคคล ดังนั้นเมื่อผู้ใดได้รับการยกย่องให้เป็น "หัวหน้า" จึงเป็นผู้มีความสำคัญมาก เพราะจะต้องเป็นผู้ออกหน้า เป็นนางงาม หรือเป็นผู้เป็นใหญ่ในหมู่หนึ่ง ๆ นอกจากนี้ คำว่าหัวหนายังหมายถึงตำแหน่งต่าง ๆ ที่มีอำนาจหน้าที่บังคับบัญชาและมีความรับผิดชอบงานเป็นส่วน ๆ เป็นตำแหน่งชั้นหัวหน้าในระดับต่าง ๆ เช่น อธิบดี หัวหน้ากอง หัวหน้าแผนก ประจำแผนก หรือผู้อำนวยการ ผู้จัดการ หัวหน้าหมู่ หัวหน้าหมวดต่าง ๆ ในวงงานธุรกิจ เป็นต้น

นอกจากนี้แล้ว คำว่า ผู้นำ (Leader) ผู้บริหาร (Administrator) และผู้บังคับบัญชา ยังมีความแตกต่างกันในลักษณะบางประการ น่าสนใจ กล่าวคือคำว่า ผู้บังคับบัญชา หมายถึง ผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ปกครองอำนาจการ ส่วนผู้นำเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะและคุณสมบัติเหมาะสมในการที่จะชักจูงหรือนำคนอื่นให้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเต็มใจและเต็มกำลังความสามารถ แต่ผู้นำอาจจะมีผู้บังคับบัญชา ส่วนผู้บังคับบัญชาก็ต้องเป็นผู้นำด้วย ผู้ที่บังคับบัญชาจึงจะยอมรับความศรัทธาทั้งต่อหน้าและลับหลัง

คำว่า ผู้บริหาร (Administrator) เน้นบทบาทในการทำให้หน่วยงานดำรงอยู่หรือดำเนินการอยู่ได้ตลอดไปโดยไม่ล้ม แต่คำว่าผู้นำแสดงบทบาทในการ เปลี่ยนแปลง ผู้นำมักจะเป็นผู้ริเริ่ม สร้างสรรค์ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทั้งในคัน

ทัศนคติ (attitude) และโลกทัศน์ (World View) ต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม นักวิชาการมักจะเน้นบทบาทผู้นำในด้านการเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ เพื่อสนองความต้องการตามกิเลสของแต่ละคน บทบาทของผู้นำในส่วนนี้แตกต่างจากผู้นำในหลักพุทธปรัชญา ทั้งนี้เพราะหลักธรรมอันเกี่ยวกับภาวะผู้นำจะเน้นเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางจิตใจ ดังนั้นในเรื่องคุณลักษณะต่าง ๆ ของผู้นำในขณะที่นักวิชาการมักจะเน้นคุณสมบัติเพื่อบรรลุผลสำเร็จทางวัตถุ แต่ในหลักพุทธปรัชญาจะเน้นถึงการพัฒนาบุคคล เพื่อให้เป็นผู้นำในทางจิตใจ (Spiritual Leadership) ซึ่งจะได้อธิบายถึงต่อไป ในเรื่องหน้าที่และคุณลักษณะผู้นำ

ในทางพุทธปรัชญา คำที่ใช้เรียกผู้นำก็มีหลายชื่อ เช่น ในอัครัตถุสสูตร มีการคัดเลือกคนที่มีคุณลักษณะเหมาะสมให้เป็นหัวหน้า โดยเรียกว่า "มหาชนสมมุติ" ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐ ๑๐๑ ๑๐๒ ๑๐๓ ๑๐๔ ๑๐๕ ๑๐๖ ๑๐๗ ๑๐๘ ๑๐๙ ๑๑๐ ๑๑๑ ๑๑๒ ๑๑๓ ๑๑๔ ๑๑๕ ๑๑๖ ๑๑๗ ๑๑๘ ๑๑๙ ๑๒๐ ๑๒๑ ๑๒๒ ๑๒๓ ๑๒๔ ๑๒๕ ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๘ ๑๒๙ ๑๓๐ ๑๓๑ ๑๓๒ ๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๕ ๑๓๖ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๓๙ ๑๔๐ ๑๔๑ ๑๔๒ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๔๕ ๑๔๖ ๑๔๗ ๑๔๘ ๑๔๙ ๑๕๐ ๑๕๑ ๑๕๒ ๑๕๓ ๑๕๔ ๑๕๕ ๑๕๖ ๑๕๗ ๑๕๘ ๑๕๙ ๑๖๐ ๑๖๑ ๑๖๒ ๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕ ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๘๐ ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๓ ๑๘๔ ๑๘๕ ๑๘๖ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๘๙ ๑๙๐ ๑๙๑ ๑๙๒ ๑๙๓ ๑๙๔ ๑๙๕ ๑๙๖ ๑๙๗ ๑๙๘ ๑๙๙ ๒๐๐ ๒๐๑ ๒๐๒ ๒๐๓ ๒๐๔ ๒๐๕ ๒๐๖ ๒๐๗ ๒๐๘ ๒๐๙ ๒๑๐ ๒๑๑ ๒๑๒ ๒๑๓ ๒๑๔ ๒๑๕ ๒๑๖ ๒๑๗ ๒๑๘ ๒๑๙ ๒๒๐ ๒๒๑ ๒๒๒ ๒๒๓ ๒๒๔ ๒๒๕ ๒๒๖ ๒๒๗ ๒๒๘ ๒๒๙ ๒๓๐ ๒๓๑ ๒๓๒ ๒๓๓ ๒๓๔ ๒๓๕ ๒๓๖ ๒๓๗ ๒๓๘ ๒๓๙ ๒๔๐ ๒๔๑ ๒๔๒ ๒๔๓ ๒๔๔ ๒๔๕ ๒๔๖ ๒๔๗ ๒๔๘ ๒๔๙ ๒๕๐ ๒๕๑ ๒๕๒ ๒๕๓ ๒๕๔ ๒๕๕ ๒๕๖ ๒๕๗ ๒๕๘ ๒๕๙ ๒๖๐ ๒๖๑ ๒๖๒ ๒๖๓ ๒๖๔ ๒๖๕ ๒๖๖ ๒๖๗ ๒๖๘ ๒๖๙ ๒๗๐ ๒๗๑ ๒๗๒ ๒๗๓ ๒๗๔ ๒๗๕ ๒๗๖ ๒๗๗ ๒๗๘ ๒๗๙ ๒๘๐ ๒๘๑ ๒๘๒ ๒๘๓ ๒๘๔ ๒๘๕ ๒๘๖ ๒๘๗ ๒๘๘ ๒๘๙ ๒๙๐ ๒๙๑ ๒๙๒ ๒๙๓ ๒๙๔ ๒๙๕ ๒๙๖ ๒๙๗ ๒๙๘ ๒๙๙ ๓๐๐ ๓๐๑ ๓๐๒ ๓๐๓ ๓๐๔ ๓๐๕ ๓๐๖ ๓๐๗ ๓๐๘ ๓๐๙ ๓๑๐ ๓๑๑ ๓๑๒ ๓๑๓ ๓๑๔ ๓๑๕ ๓๑๖ ๓๑๗ ๓๑๘ ๓๑๙ ๓๒๐ ๓๒๑ ๓๒๒ ๓๒๓ ๓๒๔ ๓๒๕ ๓๒๖ ๓๒๗ ๓๒๘ ๓๒๙ ๓๓๐ ๓๓๑ ๓๓๒ ๓๓๓ ๓๓๔ ๓๓๕ ๓๓๖ ๓๓๗ ๓๓๘ ๓๓๙ ๓๔๐ ๓๔๑ ๓๔๒ ๓๔๓ ๓๔๔ ๓๔๕ ๓๔๖ ๓๔๗ ๓๔๘ ๓๔๙ ๓๕๐ ๓๕๑ ๓๕๒ ๓๕๓ ๓๕๔ ๓๕๕ ๓๕๖ ๓๕๗ ๓๕๘ ๓๕๙ ๓๖๐ ๓๖๑ ๓๖๒ ๓๖๓ ๓๖๔ ๓๖๕ ๓๖๖ ๓๖๗ ๓๖๘ ๓๖๙ ๓๗๐ ๓๗๑ ๓๗๒ ๓๗๓ ๓๗๔ ๓๗๕ ๓๗๖ ๓๗๗ ๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐ ๓๘๑ ๓๘๒ ๓๘๓ ๓๘๔ ๓๘๕ ๓๘๖ ๓๘๗ ๓๘๘ ๓๘๙ ๓๙๐ ๓๙๑ ๓๙๒ ๓๙๓ ๓๙๔ ๓๙๕ ๓๙๖ ๓๙๗ ๓๙๘ ๓๙๙ ๔๐๐ ๔๐๑ ๔๐๒ ๔๐๓ ๔๐๔ ๔๐๕ ๔๐๖ ๔๐๗ ๔๐๘ ๔๐๙ ๔๑๐ ๔๑๑ ๔๑๒ ๔๑๓ ๔๑๔ ๔๑๕ ๔๑๖ ๔๑๗ ๔๑๘ ๔๑๙ ๔๒๐ ๔๒๑ ๔๒๒ ๔๒๓ ๔๒๔ ๔๒๕ ๔๒๖ ๔๒๗ ๔๒๘ ๔๒๙ ๔๓๐ ๔๓๑ ๔๓๒ ๔๓๓ ๔๓๔ ๔๓๕ ๔๓๖ ๔๓๗ ๔๓๘ ๔๓๙ ๔๔๐ ๔๔๑ ๔๔๒ ๔๔๓ ๔๔๔ ๔๔๕ ๔๔๖ ๔๔๗ ๔๔๘ ๔๔๙ ๔๕๐ ๔๕๑ ๔๕๒ ๔๕๓ ๔๕๔ ๔๕๕ ๔๕๖ ๔๕๗ ๔๕๘ ๔๕๙ ๔๖๐ ๔๖๑ ๔๖๒ ๔๖๓ ๔๖๔ ๔๖๕ ๔๖๖ ๔๖๗ ๔๖๘ ๔๖๙ ๔๗๐ ๔๗๑ ๔๗๒ ๔๗๓ ๔๗๔ ๔๗๕ ๔๗๖ ๔๗๗ ๔๗๘ ๔๗๙ ๔๘๐ ๔๘๑ ๔๘๒ ๔๘๓ ๔๘๔ ๔๘๕ ๔๘๖ ๔๘๗ ๔๘๘ ๔๘๙ ๔๙๐ ๔๙๑ ๔๙๒ ๔๙๓ ๔๙๔ ๔๙๕ ๔๙๖ ๔๙๗ ๔๙๘ ๔๙๙ ๕๐๐ ๕๐๑ ๕๐๒ ๕๐๓ ๕๐๔ ๕๐๕ ๕๐๖ ๕๐๗ ๕๐๘ ๕๐๙ ๕๑๐ ๕๑๑ ๕๑๒ ๕๑๓ ๕๑๔ ๕๑๕ ๕๑๖ ๕๑๗ ๕๑๘ ๕๑๙ ๕๒๐ ๕๒๑ ๕๒๒ ๕๒๓ ๕๒๔ ๕๒๕ ๕๒๖ ๕๒๗ ๕๒๘ ๕๒๙ ๕๓๐ ๕๓๑ ๕๓๒ ๕๓๓ ๕๓๔ ๕๓๕ ๕๓๖ ๕๓๗ ๕๓๘ ๕๓๙ ๕๔๐ ๕๔๑ ๕๔๒ ๕๔๓ ๕๔๔ ๕๔๕ ๕๔๖ ๕๔๗ ๕๔๘ ๕๔๙ ๕๕๐ ๕๕๑ ๕๕๒ ๕๕๓ ๕๕๔ ๕๕๕ ๕๕๖ ๕๕๗ ๕๕๘ ๕๕๙ ๕๖๐ ๕๖๑ ๕๖๒ ๕๖๓ ๕๖๔ ๕๖๕ ๕๖๖ ๕๖๗ ๕๖๘ ๕๖๙ ๕๗๐ ๕๗๑ ๕๗๒ ๕๗๓ ๕๗๔ ๕๗๕ ๕๗๖ ๕๗๗ ๕๗๘ ๕๗๙ ๕๘๐ ๕๘๑ ๕๘๒ ๕๘๓ ๕๘๔ ๕๘๕ ๕๘๖ ๕๘๗ ๕๘๘ ๕๘๙ ๕๙๐ ๕๙๑ ๕๙๒ ๕๙๓ ๕๙๔ ๕๙๕ ๕๙๖ ๕๙๗ ๕๙๘ ๕๙๙ ๖๐๐ ๖๐๑ ๖๐๒ ๖๐๓ ๖๐๔ ๖๐๕ ๖๐๖ ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐

นอกจากนี้ก็มีคำว่า "ราชา" ซึ่งหมายถึงหัวหน้าที่ยังชนเหล่าอื่นให้เป็นสุขได้โดยธรรม ๑ หรือหัวหน้าผู้ปกครองชุมชนที่สูงสุดซึ่งยังชุมชนผู้อยู่ในภายใต้การปกครองทั้งหมดไว้รักและเคารพตนยกยอการคุ้มครองและเกื้อกูลด้วยสังคหกรรม โดยสม่ำเสมอและทั่วถึง ๒

๑ พระไตรปิฎก เล่ม ๑๑ ข้อ ๒๓ หน้า ๘๘.

๒ ปาสาติโก, พระภิกษุ, ธรรมะของนักปกครอง, (พระนคร, โรงพิมพ์ประเสริฐสิน, ๒๕๐๒) (พิมพ์แจกในงานบำเพ็ญกุศลในปัญหาสมวารศพ นางเอื้อยะ มาประเสริฐ ณ วัคประยูรวงศาवास), หน้า ๑๕.

ดังนั้นเรื่องผู้นำในทางพุทธปรัชญา สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า จึงได้กล่าวไว้ว่า เป็นเรื่องการปกครองหรือควบคุมว่ากล่าวคนทั้งหมู่ให้อยู่ในระเบียบสม่ำเสมอ การปกครองก็แบ่งออกเป็น ๒ ชั้น ชั้นนอกได้แก่การควบคุมความประพฤติให้เป็นไปตามระเบียบ ชั้นในได้แก่การควบคุมน้ำใจให้เคารพพระระเบียบและให้เคารพนับถือผู้ปกครอง

ผลอันมุ่งหมายในการนำหรือการปกครอง ก็คือความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันของคนทั้งหมู่ที่อยู่ในปกครองเดียวกัน ผลอันนี้จะสำเร็จได้ต้องมีระเบียบสำหรับปกครองและผู้ปกครองก็ต้องปฏิบัติตามระเบียบนั้น ระเบียบควบคุมความประพฤติของคนได้ แต่ไม่อาจจะควบคุมน้ำใจของคนได้ คุณธรรมของผู้ปกครองเท่านั้นที่จะควบคุมน้ำใจของผู้ใต้ปกครองได้ คุณธรรมของผู้ปกครองหรือธรรมะของนักปกครองจึงมีส่วนในการสร้างเสริมภาวะผู้นำ ธรรมะซึ่งพระพุทธเจ้าคริสต์ไว้มากมาย คริสต์เพียงให้พอเหมาะพอดีแก่ภาวะ แก่นิคมผู้ปกครองเป็นราย ๆ ก็มี คริสต์สำหรับนักปกครอง ผู้ปกครองประเทศโดยเฉพาะก็มี เฉพาะที่คริสต์สำหรับนักปกครองประเทศ เฉพาะเหตุการณ์ ดังเช่นที่คริสต์ไว้ในลิจจวือปริยทานนิยธรรมสูตร ญัตตสูตร อุชชยสูตร เป็นต้น^๒ ที่คริสต์ไว้สำหรับปกครองโดยทั่ว ๆ ไปก็มี ไม่ว่าจะเป็นหลักธรรมในราชสังคหวัตถุ ๔ พรหมวิหาร ๔ อคติ ๔ และอื่น ๆ อีกมากมายล้วนแต่มีคุณประโยชน์สำหรับผู้นำในการนำมาประพฤติปฏิบัติเพื่อการพัฒนาสร้างเสริมภาวะผู้นำทั้งสิ้น และจะได้กล่าวถึงหลักธรรมะในแต่ละข้อเพื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับหลักภาวะผู้นำต่อไป

^๑ ปาสาทิโก, พระภิกษุ, ธรรมะของนักปกครอง, พระนคร, โรงพิมพ์ ประเสริฐสิน, ๒๕๐๒ (พิมพ์แจกในงานบำเพ็ญกุศลในปัญญาสมาวาสพ นางเสีเย มาประเสริฐ ณ วัดประยูรวงศาวาส), หน้า ๑.

^๒ ปาสาทิโก, พระภิกษุ, ธรรมะของนักปกครอง, หน้า ๑๕.

ที่มาและความสัมพันธ์ในเรื่องอำนาจของผู้นำ

ในทางปฏิบัติ ผู้นำ คือหัวหน้าของหน่วยงาน หรือผู้บังคับบัญชาสูงสุดของหน่วยงานนั้น โดยเฉพาะผู้นำในทางการบริหารงาน (Administrative Leadership) แล้ว จะประจักษ์ชัดว่า ผู้นำขององค์กรหรือหน่วยงาน คือ ผู้บังคับบัญชาสูงสุดของหน่วยงานนั้น ๆ และเมื่อพิจารณาในแง่ของกลุ่มผู้นำคือผู้บริหารงานของกลุ่ม โดยทำหน้าที่เกี่ยวกับการอำนวยความสะดวก การจูงใจ การริเริ่ม การประนีประนอม และการประสานงาน สำหรับการศึกษากลุ่มพฤติกรรมนั้นจะเน้นความสำคัญของภาระหน้าที่ของผู้นำ เกี่ยวกับการวินิจฉัยสั่งการ เป็นส่วนใหญ่

พฤติกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวของผู้นำจะดำเนินไปได้ก็โดยอาศัยอำนาจหน้าที่ (Authority) และอำนาจ (Power) เป็นเครื่องมือ ทั้งในลักษณะที่เป็นแบบพิธีการ (Formal) และไม่เป็นพิธีการ (Informal) ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดพลังร่วมของกลุ่ม มุ่งให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้^๑

คำว่า อำนาจหน้าที่ (Authority) นี้ เป็นผลที่เกิดจากความรับผิดชอบและอำนาจหน้าที่นั้น มีลักษณะเป็นสิทธิ์ (Right) เช่น สิทธิในการวินิจฉัยสั่งการ สิทธิในการบังคับบัญชาและสิทธิในการบริหารงานเป็นต้น อำนาจหน้าที่เป็นอำนาจที่มีอยู่ในสถาบันทางการบริหาร โดยอาจมีรัฐธรรมนูญ กฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ และธรรมเนียมประเพณีนิยม ระบุให้ไว้แก่ผู้บังคับบัญชาทุกตำแหน่งที่มีการบังคับบัญชาตามลำดับชั้นของสายการบังคับบัญชา ซึ่งเรียกว่า สิทธิในการบังคับบัญชา (Right to Command)^๒ อำนาจหน้าที่ที่มีลักษณะเป็นสิทธิ์นี้ หมายถึง

^๑ John M. Pfiffner and Robert V. Presthus Public Administration. (New York, The Ronald Press Company, 1960), p.92-93.

^๒ John M. Pfiffner and Frank P. Sherwood, Administrative Organization (New Jersey : Prentice-Hall, 1965), p.75. .75.

อำนาจหน้าที่ที่บุคคลใดก็ตาม ถ้าดำรงตำแหน่งตามที่ใคร ระบุให้อำนาจไว้ ย่อมจะทรงสิทธินั้นและหักเหี่ยมกันทุกคน

ส่วนคำว่า อำนาจบารมี (Power) ก็เป็นอำนาจอีกชนิดหนึ่งในลักษณะของการใช้สิทธิ เป็นความสามารถที่จะใช้อำนาจให้ผู้อื่นปฏิบัติตามคำสั่งได้เพียงใด (Capacity to Command)^๑ อำนาจชนิดนี้ย่อมเกี่ยวข้องกับท่าที ความรู้ ความสามารถ ตลอดจนความสัมพันธ์ของผู้นำกับผู้นับด้วยปฏิบัติกับผู้นับปฏิบัติ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การที่จะใช้อำนาจให้ผู้นับปฏิบัติตามปฏิบัติให้ได้อย่างใจและผลงานนั่นเอง ในกรณีนี้จะเห็นได้ประจักษ์แจ้งยิ่งขึ้น ถ้าพิจารณาถึงผู้นำซึ่งไปดำรงตำแหน่งเดียวกัน ต่างวาระกัน ผู้นำแต่ละคนจะมีอำนาจบารมีไม่เท่าเทียมกัน การศึกษาเรื่องผู้นำจึงจำเป็นต้องทราบถึงแหล่งที่มาของอำนาจชนิดต่าง ๆ ซึ่งผู้นำใช้ในการปกครองบังคับบัญชา หรือการโน้มน้าวจิตใจให้ผู้อื่นคล้อยตามด้วยความเต็มใจ และจงรักภักดี โดยจะกล่าวถึงที่มาของอำนาจในทัศนะของนักวิชาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทัศนะของ Max Weber และคนอื่น ๆ ในส่วนท้ายจะกล่าวถึงเรื่องอำนาจ บารมี และเรื่องพลังกำลังต่าง ๆ ตามหลักพุทธปรัชญาด้วย โดยจะเน้นให้เห็นว่า หลักพุทธปรัชญาเป็นที่มาของอำนาจชนิดไหนและผู้นำหลักพุทธปรัชญาไปใช้จะเป็นผู้นำแบบใด

^๑ John M. Pfiffner and Frank P. Sherwood, Administrative Administration, pp.75-76.

เรื่องอำนาจ (Authority) ในทัศนะของ Max Weber

เรื่องอำนาจ (Authority) นี้ Max Weber ได้แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท * ทั้งนี้โดยการพิจารณาจากวิธีการที่อำนาจนั้นได้รับการยอมรับ และเป็นอำนาจในลักษณะอุดมคติ (Ideal Type) ทั้งนี้เพราะเป็นการสร้างขึ้นมาเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ (Analytical construct) โดยไม่จำเป็นว่าในแต่ละแบบจะเป็นความจริงหรือเกี่ยวข้องกับสภาพข้อเท็จจริงทั้งหมด อำนาจทั้ง ๓ ประเภทดังกล่าวนี้คือ

ก. อำนาจตามหลักเหตุผลและกฎหมาย (Rational - Legal Authority)
ลักษณะของอำนาจชนิดนี้คือ

๑) เป็นอำนาจที่เกิดขึ้นมาเพราะความเชื่อหรือความรู้สึกว่า อำนาจนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามหลักแห่งเหตุผลและตามระเบียบกฎหมาย คือเป็นไปตามหลักแห่งนิติธรรม

๒) การที่อำนาจนี้เกิดจากระบบเหตุผลและระบบกฎหมาย ซึ่งเป็นที่ยอมรับและเคารพยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ มิใช่เกิดจากส่วนตัวบุคคล ดังนั้นการจะใช้อำนาจชนิดนี้จึงต้องอยู่ในกรอบขอบเขตของระเบียบปฏิบัตินั้น ๆ

๓) การเชื่อฟังอำนาจชนิดนี้ ก็เป็นการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของหน่วยงานหรือองค์กรนั้น เช่น ตำแหน่งต่าง ๆ ในองค์กรหรือหน่วยงาน ซึ่งลดหลั่นกันไปตามสายการบังคับบัญชา (Hierachy) เป็นต้น

*บรรพต วีระสัย, สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๐). และ Max Weber, The Theory of Social and Economic Organization 3d ed. by A.M. Henderson and Talcott Parson, (Glencoe The Free Press, 1947,) pp.328-363.

๔) ผู้ดำรงตำแหน่งในอำนาจหน้าที่ต่าง ๆ กัน ก็มีการสับเปลี่ยนตัวบุคคลกันได้ ตามระเบียบของหน่วยงานนั้น เช่น ตำแหน่งต่าง ๆ ในระบบราชการ หรือถ้าเป็นตำแหน่งที่มาจากการเลือกตั้งก็จะอยู่ในตำแหน่งตามวาระ อย่างเช่น สมาชิกสภาผู้แทน เป็นต้น

ข้าราชการ หรือเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ ย่อมมีอำนาจประเภทนี้ มากน้อยก็ตามแต่ตำแหน่งหน้าที่

ในสังคมสมัยใหม่มีแนวโน้มที่จะมีการใช้อำนาจแบบนี้มากขึ้น ทั้งนี้เพราะเป็นอำนาจที่มีการกำหนดไว้ เป็นระเบียบแบบแผน แน่นนอน เป็นแบบพิธีการ (Formal) หน่วยงานหรือองค์กรธุรกิจต่าง ๆ จึงกำหนดอำนาจชนิดนี้ขึ้นมาเพื่อใช้ในการปกครองบังคับบัญชา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในองค์กรรูปนัย (Formal Organization) ผู้นำในหน่วยงานแบบเป็นทางการนี้ เรียกว่า Legal Leaders คือเป็นผู้นำแบบใช้พระเดช^๑ คือใช้อำนาจที่ได้มาจากตามตัวบทกฎหมายหรือระเบียบแบบแผน จนในบางครั้งอาจจะขาดความยืดหยุ่นในการปฏิบัติให้สอดคล้องเข้ากับเหตุการณ์ ทั้งนี้จึงมักจะพิจารณาผู้บังคับบัญชาไปในทางลบ (Negative) หรือมองในแง่ไม่ดีอยู่เสมอ

ข. อำนาจบารมี (Charismatic Authority)

คำว่า บารมี ในที่นี้หมายถึง คุณลักษณะหรือบุคลิกที่ผิดจากคนธรรมดา และได้รับการยอมรับว่าเหนือกว่าบุคคลอื่น เป็นบุคคลที่หายาก จึงได้รับการยกย่องให้เกียรติให้เป็นผู้นำหรือมุขบุรุษ อำนาจชนิดนี้มีลักษณะดังนี้ :-

^๑ ฐป กาญจนปรากร, "แบบผู้นำ" วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ ฉบับพิเศษ ๒๕๐๗ ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์, (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์), หน้า ๗๔ - ๗๕.

๑) เป็นอำนาจที่เกิดขึ้นและคงอยู่ด้วยการยอมรับจากผู้อื่น อาจจะมีการแสดงความสามารถเป็นพิเศษเพื่อเป็นการพิสูจน์จนบุคคลอื่นยอมรับ เช่น การแสดงฤทธิ์หรือการแสดงความ เป็นอัจฉริยะจนเป็นที่ประจักษ์ ผู้ที่ยอมรับอำนาจนี้จึงมีความจงรักภักดีเพราะ เกิดศรัทธาปสาทะ หรือมีฉันทะ เพราะ เพื่อการ เป็นที่พึ่งในทางจิตใจ

๒) เมื่อยอมรับอำนาจชนิดนี้แล้วจะเกิดความรู้สึกว่าเป็น "หน้าที่" ในการที่จะต้องปฏิบัติตามคำขงการของผู้มีอำนาจนั้น

๓) ผู้ที่เข้าร่วม เป็นสาวกหรือผู้ติดตาม (Follower) เข้ามาด้วยความสมัครใจ ในทางพุทธศาสนา เรียกว่าเป็นบริวารยศ คนเหล่านี้จะได้รับมอบภารกิจ (Mission) ให้ทำโดยขึ้นอยู่กับคุณพินิจของผู้นำ และจะไม่มีคำตอบแทนให้ จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันด้วยความสมัครใจ ในขณะที่เดียวกันผู้นำซึ่งมีอำนาจชนิดนี้ก็จะไม่แสวงหากำไรจากการทำงานหรือรายได้กิจวัตรประจำวัน ผู้นำจะดำรงชีวิตอยู่ได้โดยศรัทธาจากผู้นำสิ่งของมามอบให้

๔) ผู้นำที่มีอำนาจชนิดนี้จะมีความเชื่อมั่นในตัวเองสูง มีการตั้งกฎเกณฑ์ และระเบียบข้อให้บริวาร ปฏิบัติภารกิจ แม้ในบางโอกาสอาจจะแตกต่างจากขนบธรรมเนียม หรือแบบแผนเดิมก็ตาม ดังนั้นอำนาจนี้จึงไม่อาจจะเข้าใจได้โดยเหตุผล และอาจจะไม่ยึดถือตัวอย่างการปฏิบัติที่มีมาก่อนแล้วตามขนบธรรมเนียมประเพณีก็ได้

๕) อำนาจชนิดนี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ชนิดที่เรียกว่า "การปฏิวัติ" ในความคิดเห็นหรือทัศนคติเก่า ๆ ผู้นำที่มีอำนาจชนิดนี้จะมีบารมีและดำรงอยู่ได้โดยแรงศรัทธาและการพากัน เป็นที่พึ่งในยามยากของคนอื่น อำนาจชนิดนี้จะมีอยู่ในผู้นำทางศาสนา หรือศาสดาของศาสนาต่าง ๆ ผู้นำในภาวะวิกฤติการณ์หรือผู้นำในการก่อกบฏ เป็นต้น

การแบ่งอำนาจประเภทดังกล่าวนี้ เป็นที่มาของผู้นำแบบใช้พระคุณ (Chairmatic Leaders)^๑ ซึ่งหมายถึงผู้นำที่มีอำนาจและศิลปินในการที่จะ

^๑ ชูบ กาญจนปรากร, "แบบผู้นำ" วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ ฉบับพิเศษ ๒๕๐๗ ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์, หน้า ๗๖.

สามารถจูงใจคนให้บุคคลทั้งหลายทั้งปวงปฏิบัติตามที่ตนประสงค์ได้ โดยเฉพาะการสนับสนุนตนเอง แม้ตัวผู้นำเองจะมีใฝ่อำนาจตามตัวบทกฎหมายก็ตาม หากแต่การปฏิบัติตามความประสงค์ของผู้นำนั้น เกิดจากความศรัทธาและภาวะทางจิตใจเป็นสำคัญ ผู้นำแบบนี้มีพฤติกรรมไปในทางอ่อนโยนละเมียดละไม เห็นอกเห็นใจ ผู้ใต้บังคับบัญชาและร่วมงาน มุ่งสร้างมนุษยสัมพันธ์แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้เกี่ยวข้องโดยทั่วไป

ค. อำนาจตามธรรมเนียมประเพณี (Traditional Authority)

อำนาจชนิดนี้ขึ้นอยู่กับความเชื่อว่า ชนบทธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ มีความศักดิ์สิทธิ์ในตัวเอง ดังนั้นผู้ที่ปฏิบัติตามและอยู่ในกรอบของธรรมเนียมประเพณีอันเป็นที่ยอมรับนับถือของคนทั่วไปย่อมจะเป็นผู้มีอำนาจ เช่น ผู้เฒ่า ผู้แก่ ซึ่งเป็นผู้สูงอายุของหมู่บ้าน จะเป็นที่เคารพเชื่อฟังหรือยำเกรงจากคนในหมู่บ้านนั้น ลักษณะของอำนาจชนิดนี้คือ

๑) การเชื่อฟังและปฏิบัติตามอำนาจประเภทนี้ ขึ้นอยู่กับความศรัทธาในระบบดั้งเดิม หรือประเพณีซึ่งสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน เช่น การเคารพผู้เฒ่าในหมู่บ้าน การเคารพพระสงฆ์และความยำเกรงต่อครูบาอาจารย์ เป็นต้น

๒) การเคารพเชื่อฟังอำนาจชนิดนี้ เป็นผลมาจากการรู้จัก มักคุ้น และความจงรักภักดีเป็นส่วนตัว จึงไม่เรียกผู้นำซึ่งมีอำนาจนี้ว่าเป็นผู้บังคับบัญชา แต่อาจจะเรียกในลักษณะอื่น เช่น "ผู้หลักผู้ใหญ่" "เจ้านาย" "ลูกพี่" เป็นต้น

๓) ผู้นำที่มีอำนาจแบบนี้ อาจจะมีอำนาจในการสั่งการได้ แต่ไม่เป็นลักษณะทางการ เช่น การทำบุญ สวดมนต์ หรือการสั่งให้ทำงานต่าง ๆ โดยอาศัยอำนาจอันมาจากความยำเกรง บริวาร หรือผู้ติดตามมักจะ เป็นกลุ่มญาติกัน มีความสัมพันธ์กันโดยสายเลือด มิฉะนั้นก็จะเป็นผู้ที่เข้ามาเป็นพวกคอยความสมัครใจ

๔) อำนาจลักษณะนี้มีอยู่มากในสังคมประเทศด้อยพัฒนา หรือสังคมกำลัง

พัฒนา

อำนาจตามขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมข้างต้นนี้ ได้ใช้ในการ กำหนดแบบ
 ของผู้นำอีกประเภทหนึ่ง คือ ผู้นำแบบสัญลักษณ์ (Symbolic Leaders)^๑
 ซึ่งหมายถึงผู้นำที่มีลักษณะ เป็นสัญลักษณ์ของผู้ที่อยู่ในตำแหน่งที่ควร แก่การ เคารพนับถือ
 ตัวอย่างที่ประจักษ์ชัดในลักษณะนี้ได้แก่องค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งได้รับการ เคารพ
 เคารพสักการะจากปวงชนในฐานะองค์พระประมุขของประเทศ

ที่มาของอำนาจ (Source of Power)

French และ Raven ได้เสนอแนะที่มาของอำนาจไว้
 ๕ ประการ^๒ คือ

๑) อำนาจการให้ผลตอบแทนหรือรางวัล (Reward Power)

อำนาจชนิดนี้เกิดจากการที่ผู้นำสามารถ ให้รางวัลหรือผลประโยชน์
 แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ถ้าผู้ใต้บังคับบัญชาให้ความร่วมมือหรือปฏิบัติตามก็จะได้รับสิ่งตอบ
 แทนเป็นรางวัลในรูปแบบต่าง ๆ

๒) อำนาจการบังคับขู่เข็ญ (Coercive Power)

อำนาจชนิดนี้มีพื้นฐานมาจากการสร้างความกลัวเพราะผู้นำมีอำนาจ
 จะลงโทษบุคคลที่ขัดคำสั่งหรือไม่ให้ความร่วมมือได้

^๑ ชูบ กาญจนปรากร, "แบบผู้นำ" วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ ฉบับพิเศษ
 ๒๕๐๗ ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์, หน้า ๗๗.

^๒ French, John R.P. and Bertram Raven "The Bases of
 Social Power" in Group Dynamics : Research and Theory.
 Dorwin Cart-wright and Aloin Zander, eds 3 rd.ed. (New York.
 Harper and Row 1968) pp. 259-269.

ความสัมพันธ์ของอำนาจผู้นำ

อำนาจของผู้นำขึ้นอยู่กับ การยอมรับของผู้ใต้บังคับบัญชา อำนาจจะมีอยู่ได้ ก็ต่อเมื่อมีการยอมรับ สิ่งจูงใจให้เกิดการยอมรับอำนาจที่สำคัญมี ๔ ประการ

๑. การให้รางวัลให้โทษ (Rewards and Punishment) ผู้นำที่มีอำนาจ ในการว่าจ้าง ปลดออกจากตำแหน่ง การลดตำแหน่ง การเลื่อนตำแหน่ง ตลอดจน การให้รางวัลจูงใจแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้นำเหล่านี้จะได้รับการยำเกรงหรือยอมรับ จากผู้ใต้บังคับบัญชา

๒. ความถูกต้องตามกฎหมายหรือความชอบธรรม (Legitimacy) ผู้นำซึ่งประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมย่อมจะได้รับความเชื่อถือ

๓. ความยินยอมทางสังคม (Social Approval) ผู้นำที่ได้รับการ เชื่อถือเป็นที่เคารพยกย่องจากวงสังคมโดยทั่ว ๆ ไป เมื่อเป็นผู้นำก็จะได้รับการ ยอมรับเช่นเดียวกัน

แนวความคิดเรื่องอำนาจตามหลักพุทธปรัชญา

ในการ เป็นผู้นำปกครองบังคับบัญชาผู้อื่นนั้น สิ่งที่เป็น เครื่องมือที่สำคัญประการ หนึ่งของผู้นำก็คือ อำนาจในการบังคับบัญชาให้คนอื่นเชื่อฟังและปฏิบัติตาม เรื่องอำนาจ และที่มาของอำนาจต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วนี้ก็เป็นผลมาจากแนวความคิดของนักวิชาการ ที่สนใจคนคว่าในค่านนี้ ในหลักพุทธปรัชญาได้มีกล่าวถึงเรื่องอำนาจไว้เช่นกัน มี พุทธภาษิตบทหนึ่งกล่าวว่า

วาโส อีสสรียํ โลก

"อำนาจยอมเป็นใหญ่ในโลก" * อธิบายว่า การบังคับบัญชาขึ้นชื่อว่า อำนาจเกิดขึ้นในคนอย่างหนึ่ง เกิดขึ้นโดยตำแหน่งหน้าที่อย่างหนึ่ง อำนาจนี้ยอมเป็นใหญ่

* พระไตรปิฎก ๑๕/๒๑๒/๖๐.

ในอันจะบังการทั้งปวง สัตว์โลกย่อมเกรงกลัวอำนาจ อำนาจจึงเป็นใหญ่ในโลก
แต่อำนาจนั้นควรประกอบด้วยธรรมในบุคคลแต่ละประเภทก็ย่อมจะมีอำนาจเป็นของ
ตนเอง แยกต่างกันไปเป็นหลักพุทธปรัชญาได้แบ่ง พละ (กำลัง หรือแรง - Power))
ของคน ๘ ประเภท ดังนี้ .-

๑. โภกณพละ ทารกา	ทารกแรงร้องไห้
๒. โภชพละ มาตุคามา	มาตุคามแรงโกรธ
๓. อาวุธพละ โจรา	โจรแรงอาวุธ
๔. อีสสรียพละ ราชาโน	พระราชาแรงอำนาจ
๕. อชตตติกพละ พาลา	คนพาลแรงหาเรื่อง
๖. นิชตตติกพละ ปญตีกา	ผู้ฉ้อโกงแรงรังสติ
๗. ปที สงฆานพละ พานุส สุคา	พญายุทธแรงพิจารณา
๘. ชนตีพละ สมณพราหมณา	สมณพราหมณ์แรงขันติ

(อัญจนนิบาต อังคุตตนิคาय.)

ในข้อที่ว่า "พระราชาแรงอำนาจ" นั้น เพราะพระราชา จะต้องเป็นผู้ผู้นำ
ในการปกครอง จึงจำเป็นมีอำนาจ และการจะใช้อำนาจก็ต้องยึดหลักธรรมเป็นที่ตั้ง
เพราะการจะยึดเอาสิ่งใดเป็นใหญ่ได้มีกล่าวถึงในเรื่องอชิปไตย ๓ ซึ่งได้กล่าวถึง
ความเป็นใหญ่หรือภาวะที่ถือเอาเป็นใหญ่ว่ามี ๓ ลักษณะ ๒ ดังนี้

^๑ คล้อย ทรงบัลลังก์, ผู้รวบรวม, ประมวลหัวใจตามถก หรือคลังปริยัติ
(พระนคร : โรงพิมพ์เสียงเชียง) ๒๕๑๔, หน้า ๑๘๕.

^๒ พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ ๓)
(มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย โรงพิมพ์การศาสนา ๒๕๒๐), หน้า ๗๗ - ๗๘.

- ๑) อัคราธิปไตย ความมีคนเป็นใหญ่
- ๒) โลกาธิปไตย ถือโลกเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนานิยมของโลก เป็นประมาณ
- ๓) ชัมมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ ยึดเอาความถูกต้องเป็นจริง สมควรตามธรรมเป็นประมาณ

ผู้เป็นผู้นำหรือหัวหน้าจะต้องถือธรรมาธิปไตย คือการประพฤติให้ถูกต้องตามหลักธรรม ดังนั้น หลักธรรมจึงเป็นสิ่งที่ควบคุมอำนาจ ไม่ให้ผู้นำใช้อำนาจไปในทางที่ไม่ถูกต้องสมควร ในขณะที่เดียวกันในหลักพุทธปรัชญา ก็ได้ถืออำนาจที่เกิดจากประพฤติกกรรม หรือหลักธรรมที่ทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติ เป็นผู้ใช้อำนาจซึ่งจะมีคุณประโยชน์ในการศึกษาและเข้าใจเรื่อง ที่มาของอำนาจประเภทต่าง ๆ ดังนี้ .-

พลัง ๕ (Power) ธรรมะอันเป็นกำลังหรืออำนาจอันเกิดจากหลักธรรมะ ๕ ประการ ๑

- ๑) สัทธา (Confidence) ความเชื่อ
- ๒) วิริยะ (Energy) ความเพียร
- ๓) สติ (Mindfulness) ความระลึกได้
- ๔) สมาธิ (Concentration) ความตั้งจิตมั่น
- ๕) ปัญญา (Wisdom) ความรู้ชัด

ในบรรดากำลังทั้ง ๕ ประการนี้ถือว่า ปัญญา เป็นกำลังอันเลิศ เป็นยอดเป็นที่รวมแห่งกำลังอื่น ๆ ๒ หลักธรรมนี้จะเป็นที่มาของอำนาจในการควบคุมบังคับ

๑ พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ ๓) หน้า ๑๓๗.

๒ พระไตรปิฎก ๒๒/๑๖/๑๑.

ปัญญาตนเอง ก่อนที่จะเป็นผู้นำปกครองบังคับบัญชาผู้อื่นต่อไป

พลัง ๔ (Power) ธรรมชาติเป็นกำลังหรืออำนาจอันเกิดจากธรรมชาติ
๔ ประการ ^๑ คือ

๑) ปัญญาพลัง (Power of Wisdom) กำลังปัญญา

๒) วิริยะพลัง (Power of Energy) กำลังความเพียร

๓) อนุวัชพลัง (Power of Cleanliness) กำลังความสุจริต

อำนาจอันเกิดจากความสุจริต คือกายกรรม วาจากรรม มโนกรรม บริสุทธิ์ ประพฤติ
หน้าที่การงานสุจริต ไม่มีข้อบกพร่องเสียหาย พுகจริง มีเหตุผล ไม่มุงรุกรานให้ร้ายใคร

๔) สังคหพลัง (Power of solidarity) กำลังการสงเคราะห์
ยึดเหนี่ยวน้ำใจ และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคีด้วยสังคหวัตถุ ๔

สังคหวัตถุ ๔

การให้ ^๑ ถ้อยคำอันไพเราะ ^๑ ความประพฤติประนีประนอมในโลกนี้ ^๑
ความเป็นผู้ประพฤติคนเสมอในธรรมนั้น ๆ ในบุคคลนั้น ๆ ตามควร ^๑ ธรรมเครื่อง
สงเคราะห์ในโลกเหล่านี้แล เปรียบเหมือนลิ่มสลักแห่งรถอันไปอยู่ ถ้าธรรมเครื่องสง
เคราะห์เหล่านี้ไม่พียงมีไซ้ มารคาหรือบิคา ไม่พียงได้ความนับถือหรือบูชา เพราะเหตุ
ที่ตนมีบุตร เหตุใด บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมพิจารณาเห็นชอบซึ่งธรรมเครื่องสงเคราะห์
เหล่านี้ เหตุนี้จึงถึงความเป็นคนใหญ่ บัณฑิตทั้งหลายนั้น ย่อมเป็นผู้ที่ควรสรรเสริญ
ดังนี้แล ^๒

^๑ พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ ๓)
มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย โรงพิมพ์การศาสนา ๒๕๒๐, หน้า ๑๓๘.

^๒ พระศาสนโศภณ, ผู้รวบรวมและแปล, สวคมนตรีแปล พิมพ์ครั้งที่ ๔/๒๕๒๒
จำนวน ๗,๐๐๐ ฉบับ (พระนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๒), หน้า ๑๕๔.

ผู้นำที่มีหลักธรรมอันเป็นอำนาจดังกล่าวย่อมจะทำให้ถึงซึ่งความเป็นผู้นำที่ยิ่งใหญ่ ได้รับความยกย่องสรรเสริญจากคนทั้งหลาย เป็นผู้มี ความมั่นใจ เพราะเป็นผู้มีพลังในตนเอง และอำนาจดังกล่าวยังเป็นเกราะคุ้มกันภัยได้ใน ๕ ประการ คือ ภัยเนื่องด้วย การครองชีพ ความเสื่อมเสียชื่อเสียง ความครั่นคร้าม เกอเขินในที่ประชุม ความตายและทุกข์^๑

อำนาจอันเกิดจากวาสนา บารมี

ผู้นำแต่ละคนนั้นแม้จะมีอำนาจหน้าที่ (Authority) ตามระเบียบกฎหมายเหมือนกันแต่ก็มีใ้ความหมายว่า ผู้นำแต่ละคนที่มีอำนาจหน้าที่ดังกล่าว หรือ คำร่งท่าแห่งเดียวกันจะสามารถบังคับบัญชาให้ผู้อื่นเชื่อฟัง ปฏิบัติตามได้เหมือนกันทุกคน นักวิชาการอธิบายว่าเป็นเพราะความแตกต่างกันในอำนาจของการให้ผลตอบแทน การบังคับ หรือความเชี่ยวชาญ ความชำนาญทั้งหลาย ดังได้กล่าวแล้วในเรื่องที่มาของอำนาจในทัศนะของ French และ Raven แต่ถาอธิบายตามหลักพุทธปรัชญาอาจจะกล่าวไ้ว่าเป็นเพราะผู้นำแต่ละคนมีอำนาจวาสนาและบารมีแตกต่างกัน เรื่องวาสนาและบารมีจึงเป็นที่มาของอำนาจสำคัญประการหนึ่งสำหรับผู้นำ

"วาสนา" หมายถึง สิ่งที่ยังอยู่ในจิตใจ ความรู้ที่ได้จากความจำ หรือ ความประพฤติกิจมาจากชาติก่อน บุญหรือบาปที่อบรมมา จรรยาที่ประพฤติจนเคยชิน หรือกุศลที่ทำให้ได้รับลาภผล^๒

^๑ พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ ๓) มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย โรงพิมพ์การศาสนา ๒๕๒๐, หน้า ๑๓๕.

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม พ.ศ. ๒๕๕๓ พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ (พระนคร, โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๕), หน้า ๘๓๓.

ส่วนคำว่า "บารมี" คือคุณความดีที่ควรบำเพ็ญ มี ๑๐ อย่าง คือ ทาน
ศีล เนกขัมมะ การออกจากกาม (คือการบวช) ปัญญา วิริยะ ชันติ สัจจะ อธิษฐาน
เมตตา อุเบกขา คุณความดีที่ไต่บำเพ็ญมา คุณสมบัติที่ทำให้ยิ่งใหญ่ ๑

คำว่าอำนาจาสนาหรือบารมีดังกล่าวนี้เป็นคำที่มีการพูดถึงและไต่กันใน
คุณเคย โดยเฉพาะเมื่อพูดถึงผู้นำ ก็มีการจัดแบ่งประเภทผู้นำแบบบารมี (Charis-
matic Leadership) หรือการที่ผู้นำคนใดเป็นที่รักใคร่ของผู้ใต้บังคับบัญชา
หรือประสบความสำเร็จในการครองใจคนและครองงาน ก็เรียกว่าเป็นผู้นำที่มีบารมี
สูง เป็นคน ดังนั้นจึงจะพูดถึงบารมี ๑๐ หรือทศบารมี ให้เห็นที่มาของอำนาจตาม
หลักพุทธปรัชญาอีกลักษณะหนึ่ง

บารมี ๑๐ คือความดีที่ควรบำเพ็ญอย่างพิเศษ เป็นคุณธรรมที่ต้องประพฤติ
ปฏิบัติอย่างยิ่งยวด ได้แก่ ๒

- ๑) ทาน (Giving) คือการให้ การเสียสละ
- ๒) ศีล (Morality) การประพฤติงามถูกต้องตามระเบียบ
รักษากายวาจาให้เรียบร้อย
- ๓) เนกขัมมะ (Renunciation) การปลีกรู้ ปลีกใจ ออกจากกาม
- ๔) ปัญญา (Wisdom) ความรอบรู้ หยั่งรู้เหตุผล
- ๕) วิริยะ (Energy) ความเพียร บากบั่น ไม่ทอดทิ้งธุระหน้าที่

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม พ.ศ. ๒๔๘๓, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ (พระนคร,
โรงพิมพ์การศาสนา ๒๕๑๕); หน้า ๕๓๕.

^๒ พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสตร์,
หน้า ๒๐๕ - ๒๐๖.

๖) ขันติ (Tolerance) ความอดทน ความสามารถใส่สติปัญญา
ควบคุมตนเองให้อยู่ในอำนาจแห่งเหตุผล

๗) สัจจะ (Truthfulness) ความจริง คือ พูดจริง ทำจริง และ
จริงใจ

๘) อธิษฐาน (Resolution) ความตั้งใจมั่น วางจุดหมายการกระทำ
ของตนไว้แน่นอน

๙) เมตตา (Friendliness) ความรักใคร่ปรารถนาดี มีไมตรี
ต่อผู้อื่น

๑๐) อุเบกขา (Equanimity) ความวางใจเป็นกลาง เที่ยงธรรม
ไม่เอนเอียงไปคอยความยินดี ยินร้าย หรือความชอบ ชัง

จากที่มาของอำนาจบารมีทั้ง ๑๐ ประการดังกล่าวจะเห็นได้ว่ามีความหมาย
และละเอียดถี่ถ้วนซึ่งมากกว่าอำนาจบารมี ในความหมายของ Max Weber
อย่างมีอาจจะเปรียบเทียบกันได้ แต่อย่างไรก็ตามการอธิบายความหมาย เรื่องอำนาจ
ชนิดนี้ Max Weber ก็ได้พูดถึงในลักษณะที่พาดพิงผู้นำในทางศาสนาหรือศาสนา
ว่ามีอำนาจแบบ Charismatic Authority แต่ก็มีได้แจ่มแจ้งโดยละเอียดถึง
วิธีการปฏิบัติเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจดังกล่าว จึงอาจจะกล่าวได้ว่า เรื่องบารมี ๑๐
ประการ เป็นหลักที่สำคัญประการหนึ่งที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในเรื่องที่มาของอำนาจ
ตามแนวหลักพุทธปรัชญา

จากหลักพุทธปรัชญา เรื่อง ภาวนาบารมีหรือพลังกำลังต่าง ๆ ดังกล่าว
ล้วนแต่เป็นเรื่องราวของอำนาจตามหลักพุทธปรัชญาทั้งสิ้น และมีลักษณะที่แตกต่าง
จากแนวคิดของนักวิชาการ ดังกล่าวข้างต้น เพราะในขณะที่นักวิชาการให้ความสนใจ
เรื่องที่มาของอำนาจจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นอำนาจจากตัวทฤษฎีหมาย การลงโทษ
ซูเซียม บังคับ หรือการให้รางวัลต่าง ๆ แต่ในหลักพุทธปรัชญา เน้นที่การสร้างอำนาจ
หรือพลังต่าง ๆ จากภายในตัวผู้นำเอง อันได้แก่ อำนาจอันเกิดจากกำลังปัญญา ดังที่
มีปรากฏอยู่ในเทศกถาชาดก ว่า

กำลังในบุรุษผู้มีอหิชาศย์ในโลกนี้มี ๕ ประการ ในกำลัง
 ๕ ประการนั้น กำลังแขนบัณฑิตกล่าวว่าเป็นกำลังค่าธรรม
 กำลังโภคทรัพย์ บัณฑิตกล่าวว่าเป็นกำลังที่สอง กำลังอมาตย์
 บัณฑิตกล่าวว่าเป็นกำลังที่สาม กำลังคือมีวิชาที่ใหญ่ เป็นกำลัง
 ที่สี่ โดยแท้ บัณฑิตยอมยกเอากำลังทั้งหมดนี้ไว้คอยกำลังปัญญา
 บัณฑิตกล่าวว่าเป็นกำลังประเสริฐยอดเยี่ยมกว่ากำลังทั้งหลาย
 เพราะวาบัณฑิตอันกำลังปัญญาสนับสนุนแล้ว ย่อมได้ความเจริญ^๑
 ดังนั้นจึงอาจจะกล่าวได้โดยสรุปว่าที่มาของอำนาจผู้นำตามหลักพุทธปรัชญา
 มาจากกำลังปัญญา ผู้นำจะมีอำนาจในการปกครองบังคับบัญชา ควบคุมตนเองและ
 เป็นผู้นำผู้อื่นได้ก็จะต้องใช้กำลังปัญญาเป็นหลักสำคัญ

ประเภทของผู้นำ (Types of Leaderships)

การศึกษาพิจารณาเรื่องประเภทผู้นำนี้มีความยากลำบากอยู่บ้าง เพราะ
 ประเภทของผู้นำย่อมมีความแตกต่างกันไป แลวแต่เวลา สถานการณ์ และสถานที่
 ดังนั้นจึงมีนักวิชาการให้ความเห็นในการศึกษาพิจารณาเรื่องประเภทผู้นำในลักษณะ
 ที่แตกต่างกัน เช่น นักจิตวิทยาสังคมให้ความเห็นว่า ลักษณะผู้นำย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะ
 โครงสร้างของสังคม เพราะลักษณะของสังคมที่แตกต่างกันก็จะเป็นเครื่องกำหนด
 ความแตกต่างของผู้นำในแต่ละประเภทด้วย ส่วนนักสังคมวิทยาเห็นว่าลักษณะผู้นำ
 จะเป็นแบบใดย่อมขึ้นอยู่กับสถานการณ์ (Situation) ของสังคมหรือของ
 องค์การในแต่ละแห่ง เพราะผู้นำก็คือบุคคลธรรมดาที่จะต้องปรับปรุงตนเองให้เข้า
 กับสภาวะแวดล้อมและเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่เสมอ เช่น ผู้นำในระดับสูงหรือ
 ประมุขของประเทศต่าง ๆ ก็เป็นแบบหนึ่ง ผู้นำในทางศาสนาก็เป็นอีกแบบหนึ่ง หรือ
 ผู้นำในทางทหาร ทางธุรกิจ หรืออนักวิชาการ ก็ย่อมจะแตกต่างกันออกไป

^๑ พระไตรปิฎก ๒๓/๒๔๔๔/๔๔๖ - ๔๔๗.

การศึกษาประเภทผู้นำแม้จะมีลักษณะแตกต่างกันมากมายตามแต่ผู้ศึกษาจะพิจารณาในค่านิด อย่างไรก็ตามในการจำแนกประเภทผู้นำ Edwin B. Flipppo ได้ให้ข้อคิดเห็นว่าน่าจะแยกออกพิจารณาเป็นประเภทใหญ่ ๒ ประเภทคือ ๑

๑. ผู้นำประเภทนิเสธ (Negative Leadership) หมายถึงผู้นำที่ใช้วิธีการบริหารไปในทางที่ให้ผู้บังคับบัญชา หรือผู้ร่วมงานเกิดความเกรงกลัว จำต้องปฏิบัติตามที่ผู้นำปรารถนา โดยอาศัยอำนาจหน้าที่เป็นเครื่องมือ ผู้นำประเภทนี้มีลักษณะเป็นเผด็จการ หรือรวบอำนาจมากที่สุด

๒. ผู้นำประเภทปฏิฐาน (Positive Leadership) หมายถึงผู้นำที่ใช้วิธีการในการบริหารไปในทางที่ให้ผู้บังคับบัญชาร่วมแสดงความคิดเห็นและแนะนำให้ผู้บังคับบัญชาเห็นชอบในเหตุผลของการที่จะปฏิบัติงาน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ผู้นำประเภทนี้มีลักษณะเป็นนักประชาธิปไตย ให้เสรีภาพแก่ผู้บังคับบัญชาในการแสดงความคิดเห็นในการปฏิบัติหน้าที่มากกว่าประการแรก การใช้อำนาจก็เป็นในลักษณะที่มุ่งจะก่อให้เกิดความเลื่อมใสและศรัทธาในการปฏิบัติงาน โดยใช้อำนาจบารมีเป็นเครื่องมือ ยิ่งกว่าการใช้อำนาจหน้าที่

แบบของผู้นำ (Style of Leadership)

ในการศึกษาเรื่องแบบของผู้นำนั้นจะเป็นการชี้ให้เห็นถึงพฤติกรรมของผู้นำ และลักษณะการทำงานของผู้นำในแต่ละแบบ วิธีการแบ่งแบบของผู้นำก็มีหลายลักษณะ เช่น พิจารณาเกี่ยวกับการใช้อำนาจของผู้นำ สถานการณ์ สถานะ หรือภาวะแวดล้อมต่าง ๆ เป็นต้น ตัวอย่างในการแบ่งแบบผู้นำซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปนี้ เป็นเพียงบางส่วน และผู้นำแบบใดที่พอจะเปรียบเทียบกับหลักพุทธปรัชญาได้ก็จะกล่าวถึงไว้ด้วย โดยสังเขป

๑. พิจารณาลักษณะและวิธีการใช้อำนาจ การศึกษาลักษณะของผู้นำแบบนี้ได้รับความนิยมแพร่หลายและเป็นแบบที่มีการกล่าวอ้างถึงเสมอสำหรับผู้นำเรื่องนี้ โดยได้แบ่งออกเป็น ๓ แบบคือ

๑.๑ ผู้นำแบบอัตถนิยม (Autocratic Leader)

ก) แบบเจ้านาย เป็นผู้นำที่ถืออำนาจ ตัดสินนโยบายของกลุ่มด้วยตนเอง วางแผนต่าง ๆ เอง เป็นคนเดียวที่ทราบลำดับต่าง ๆ ของงานที่จะทำ และชี้บอกกิจกรรมต่าง ๆ ที่สมาชิกจะต้องทำให้การเปลี่ยนแปลง ชอบิให้อำนาจเต็มที่ถือเอาความคิดเห็นของตนแต่ผู้เดียว เป็นสำคัญ มีวิธีการที่จะสร้างสภาพของตนเอง เช่น ไม่ให้คนอื่นทราบวัตถุประสงค์ของกลุ่มให้สมาชิกทำงานเป็นส่วน ๆ เฉพาะที่เกี่ยวกับตนเอง ให้การติดต่อระหว่างคนในกลุ่มมีน้อยที่สุด

ข) แบบบิคาหรือญาตีผู้ใหญ่ จะถือว่าผู้ใ้บังคับบัญชาหรือสมาชิกในกลุ่มเสมือนลูกหลาน หรือญาตี แต่ก็ยังคงถือว่าตัวเองมีความสำคัญเป็นใหญ่กว่าผู้ใ้บังคับบัญชาทั้งหลาย

๑.๒ แบบเสรีนิยม (Laissez fair Leader)

ผู้นำที่ให้อำนาจแบบนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า Free - rein Leader เป็นผู้นำที่มักจะปล่อยให้สมาชิกในกลุ่มหรือผู้ใ้บังคับบัญชาปฏิบัติตามใจชอบ เป็นผู้นำที่ขาดลักษณะของการ เป็นผู้นำที่มีความเข้มแข็ง เด็ดขาด ไม่มีการตัดสินใจที่เป็นของตนเอง เป็นผู้นำที่คอยแต่ลงนามหรือผ่านเรื่องเท่านั้น ทำหน้าที่คล้ายกับบุรุษไปรษณีย์ของความรับผิดชอบในการ ปฏิบัติงาน ไม่มีความคิดริเริ่มในการสร้างสรรค์ หรือแก้ไขงานที่ขึ้น

๑.๓ ผู้นำแบบประชาธิปไตย (Democratic Leader)

ผู้นำแบบนี้ถือเอาแต่ใจตนเองเป็นที่ตั้ง ในการปฏิบัติงานมักจะให้โอกาสสมาชิกในกลุ่มหรือผู้ใ้บังคับบัญชาได้แสดงความคิดเห็นและฟังความคิดเห็นคนอื่น ๆ เสมอ ผู้นำแบบนี้จึงเรียกว่าพวกใจกว้าง (Open minded) คือถืออำนาจของกลุ่มเหนือกว่าตนเอง การจะดำเนินการบริหารขึ้นใดก็กระทำในนามของกลุ่ม เพราะต้องการให้เกิดความร่วมมือร่วมใจจากทุก ๆ ฝ่าย

อย่างไรก็ตามผู้นำทั้ง ๓ แบบนี้ ไม่สามารถระบุได้ว่าแบบใดดีที่สุด Uris Auren^๑ กล่าวว่า นักสังคมวิทยา และนักจิตวิทยา มักจะคิดว่าลักษณะความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตยดีที่สุด แต่ความเป็นจริงแล้วลักษณะความเป็นผู้นำแบบหนึ่ง ๆ ย่อมเหมาะสมกับสถานการณ์แบบหนึ่ง ๆ ต่างกันออกไป ภายใต้อาณัติของสถานการณ์แบบหนึ่ง ความเป็นผู้นำแบบอิตาเลียนอาจจะดีกว่าแบบประชาธิปไตยก็ได้ และภายใต้อีกสถานการณ์หนึ่งความเป็นผู้นำแบบเสรีนิยม หรือการปล่อยตามสบายอาจจะดีกว่าแบบอื่น ๆ ทั้งหมดก็ย่อมเป็นไปได้ ดังนั้นจึงต้องพิจารณาองค์ประกอบในเรื่องสถานการณ์ด้วย

เรื่องผู้นำ ๓ แบบดังกล่าวนี้นี้ถ้าจะพิจารณาเปรียบเทียบกับหลักพุทธปรัชญาในเรื่องอริยสัจ ๓^๒ อันได้แก่ อิตตาธิปไตย โลกาธิปไตย และธรรมาธิปไตย แล้วจะเห็นว่าอิตตาธิปไตยในที่นี้ตรงกับผู้นำแบบอิตาเลียน การที่จะใช้แบบลักษณะผู้นำนี้ตามหลักพุทธปรัชญาจะต้องใช้ สติ อันได้แก่ความระลึกได้เป็นหลักเพื่อเกื้อกูลในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ผู้นำที่ถือเอาตัวเองเป็นใหญ่ถ้าเป็นผู้ขาดสติ การจะทำความดี ๆ ย่อมเกิดผลดีได้ยาก ส่วนผู้นำแบบประชาธิปไตยก็ตรงกับหลักโลกาธิปไตย ผู้นำประเภทนี้จะต้องมี ปัญญา และใช้ปัญญาพิจารณาพิจารณาสิ่งทั้งหลายได้ เพราะการถือเอาตามคนส่วนใหญ่ก็มีสิ่งถูกต้องเสมอไป ส่วนผู้นำแบบเสรีนิยมเป็นคนละแบบกับหลักธรรมาธิปไตย ผู้เป็นผู้นำ หัวหน้าหมู่ หรือนักปกครอง ตามหลักพุทธปรัชญาให้ยึดเอาหลักธรรมาธิปไตย คือการประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง เป็นจริง สมควรตามธรรม

^๑Uris Auren, How to be a Successful Leader (New York : McGraw-Hill Book, 1953), p. 30.

^๒พระราชวรมุนี (ประยูร ปรุคโต) พจนานุกรมพุทธศาสตร์
หน้า ๗๗ - ๗๘.

เป็นประมาณ ถ้าจะถือเอาตนเองเป็นที่ตั้งก็ต้องเป็นผู้มีสติ และถ้าจะถือตามคนส่วนใหญ่ก็จะต้องใช้ปัญญา เป็นเครื่องกำกับควบคุมไปคอย คังกล่าว

ข. พิจารณาจากลักษณะวิธีการทำงาน การศึกษาภาวะผู้นำในลักษณะนี้นับว่าเป็นแบบที่ناسนิมาอีกแบบหนึ่ง เพราะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรม การปฏิบัติงานของพนักงานหรือเจ้าหน้าที่โดยทั่วไป การศึกษาภาวะผู้นำโดยพิจารณาจากลักษณะวิธีทำงาน แยกออกเป็น ๔ แบบ^๑ คือ

๑) ผู้นำแบบเจาระเบียบ (Regulative Leaders) ผู้นำแบบนี้มักจะถือระเบียบแบบแผนเป็นสิ่งสำคัญ ไม่ชอบให้มีการเปลี่ยนแปลง การปฏิบัติงาน ผู้นำแบบนี้ก็คล้ายกับผู้นำแบบอัตตานิยม การวินิจฉัยสั่งการมักจะใช้ระเบียบแบบแผนหรือตัวบทกฎหมายเป็นเครื่องมือ เป็นผู้นำที่ยึดระเบียบเป็นสิ่งสำคัญ จะทำอะไรก็มักจะระมัดระวังยึดระเบียบไว้ก่อน มักจะยกเหตุผลในทางระเบียบขึ้นมาอ้างในการปฏิบัติงานมากกว่าการจะยกตัวเองขึ้นเป็นจุดเด่นอย่างแบบอัตตานิยม ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำหรือหัวหน้างานกับผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นไปในลักษณะ เจ้านายกับลูกน้อง ผู้ใต้บังคับบัญชาต้องระวังตัวแจ การติดต่อสื่อสารก็เป็นในรูปการติดต่อสื่อสารทางเดียว (One - Way Communication)

๒) ผู้นำแบบขงการ (Directive Leaders) ผู้นำแบบนี้ชอบปฏิบัติงานแบบใช้อำนาจ คล้ายกับอัตตานิยม จะทราบแต่วิธีการสั่งงานอย่างเดียว แต่ไม่รู้จักวิธีสอนงาน ขาดหลักมนุษยสัมพันธ์ ทำงานแบบสั่งการอย่างเดียว เพื่อแสดงว่ามีอำนาจ บรรยากาศของการทำงานเต็มไปด้วยความกลัวและหวาดเกรง ความสัมพันธ์ระหว่างหัวหน้างานกับผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นไปในรูปพิธีการ (Formal) เป็นส่วนใหญ่

^๑ สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (โรงพิมพ์เกษมสุวรรณ, พระนคร, ๒๕๑๔), หน้า ๓๖๒ - ๓๖๔.

๓) ผู้นำแบบจูงใจ (Persuasive Leaders) การทำงานของผู้นำแบบนี้นิยมให้ผู้ใต้บังคับบัญชาารวมพิจารณาเพื่อแสดงความคิดเห็นและเป็นการบรรเทาการต่อต้านไปควย การติดต่อระหว่างกันเป็นในรูปของการติดต่อสื่อสารสองทาง (Two - Way Communication) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชามักเป็นไปในรูปของกลุ่มที่มีสัมพันธภาพสูง ผลสำเร็จของงานเป็นผลของส่วนรวม

๔) ผู้นำแบบรวมใจ (Participative Leaders) การปฏิบัติของผู้นำแบบนี้ ส่วนใหญ่คล้ายกับแบบจูงใจและประชาธิปไตย คือนิยมการปรึกษาหารือและเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา ยึดหลักการประนีประนอมและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันในฐานะผู้ร่วมงาน ชอบใช้คำว่า "เรา" แทนตัว อันเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มหรือหมู่คณะ แต่ความแตกต่างของผู้นำแบบจูงใจและแบบรวมใจอยู่ที่แบบจูงใจ คองใช้ศิลปการจูงใจ เมื่อประสงค์ให้ผู้ร่วมงานปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง และในกลุ่มผู้ร่วมงานนั้นอาจจะมีกลุ่มผู้ไม่ให้ความร่วมมือด้วยก็ได้ จึงต้องมีการชักจูงเกลี้ยกล่อมให้เห็นด้วยและคล้อยตามความเห็นที่ผู้นำประสงค์จะให้ปฏิบัติตาม ส่วนผู้นำแบบรวมใจนิยมใช้ความร่วมมือร่วมใจในการแสดงความคิดเห็นและการปฏิบัติงาน

ค. พิจารณาจากสถานะผู้นำ คือพิจารณาศึกษาถึงข้อความจริงว่า อะไรเป็นเครื่องคำจุน ใหญ่ผู้นำดำรงตำแหน่งสถานะเหล่านี้ภายใต้ ผู้นำใช้อำนาจตามตำแหน่งฐานะอย่างไร ซึ่งโคแบงผู้นำออกเป็น ๓ แบบ คือ ผู้นำแบบใช้พระเดช (Legal Leaders) ผู้นำแบบใช้พระคุณหรือผู้นำบารมี (Charismatic leader) และผู้นำแบบสัญลักษณ์ (Symbolic Leaders) ซึ่งทั้ง ๓ แบบนี้ไ้กล่าวถึงแล้วในเรื่องที่มาของอำนาจ โดยอาศัยแนวความคิดของ Max Weber

ง. การพิจารณาแบบของผู้นำในองค์กรหรือหน่วยงาน ซึ่งมักจะมีผู้นำ
๒ แบบ ^๑

๑) ผู้นำเป็นทางการ (Formal leaders) เป็นผู้รับผิดชอบในการปฏิบัติภาระหน้าที่ต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย มีสิทธิอันชอบธรรมที่จะกำกับและควบคุมกิจกรรมต่าง ๆ ของผู้ร่วมงาน

๒) ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ (Informal leaders) ผู้นำแบบนี้เกิดขึ้นเนื่องจากผู้นำที่เป็นทางการซึ่งมักจะมีภาระหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวข้องกับผู้ร่วมงานมากมายและสลับซับซ้อน จนทำให้ไม่สามารถปฏิบัติต่อผู้ร่วมงานได้ทั่วถึง ทำให้ผู้ร่วมงานเหล่านั้นคัดเลือกหรือให้ความไว้วางใจกับผู้ที่สามารถเป็นที่ปรึกษาและพึ่งพิงได้ให้เป็นผู้นำไม่เป็นทางการ รวมทั้งให้เป็นผู้นำขององค์กรนอกกรอบแบบค้าย (Informal Organization) ผู้นำแบบนี้จึงเป็นผู้นำกลุ่ม โดยมีฐานะหรือตำแหน่งหน้าที่ที่เขามี แต่เพราะคุณสมบัติส่วนตัวของเขา

ข้อสรุปในการทำงานของผู้นำแบบต่าง ๆ

ในการทำงานของผู้นำแต่ละแบบ Fred E. Fiedler ^๒ ได้ให้ข้อสรุปเกี่ยวกับประสิทธิผลในการทำงานภายใต้ผู้นำแบบต่าง ๆ ว่า

๑) ประสิทธิภาพของกลุ่มขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของแบบ (Style) ในการนำของผู้นำ ในสถานการณ์เฉพาะที่เขาทำการนำกลุ่ม ผู้นำส่วนมากเป็นผู้นำที่สามารถในบางสถานการณ์ แต่ก็มีอีกหลายสถานการณ์ที่เขาไม่สามารถนำกลุ่มได้คือ

^๑ ชรรมรส โชติบุญชูร, มนุษยสัมพันธ์ พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์พิมพ์เกษตร, ๒๕๑๔), หน้า

^๒ Fred E. Fiedler, A Theory of Leadership Effectiveness.
(New York Mc.Graw-Hill, 1967) pp. 12-13.

๒) ความเป็นผู้นำแบบใด จะมีประสิทธิภาพที่สุดขึ้นอยู่กับสถานการณ์
กลุ่มที่จะทำให้นผู้นำใช้อิทธิพลใ้ค้มน้อยเพียงใด

๓) ถ้าประสิทธิภาพของความเป็นผู้นำขึ้นอยู่กับแบบผู้นำและสถานการณ์แล้ว
เราสามารถที่จะทำอย่างไรได้อย่างหนึ่งต่อไปนี้ .-

๓.๑ โดยการเลือกผู้นำ หรือฝึกฝนผู้นำให้เหมาะสมกับกลุ่ม

๓.๒ จัดสถานการณ์ของกลุ่มให้เหมาะสมกับผู้นำ

แต่เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงบุคคลิกภาพ และแบบความเป็นผู้นำของ
คนทำได้ยากกว่าการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ จึงมักอาศัยการจัดกลุ่มสถานการณ์
มากกว่า ทั้งนี้เพื่อให้ได้ผลงานที่ดี

แบบของผู้นำตามหลักพุทธปรัชญา

ในเรื่องการแบ่งแบบของผู้นำต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้นำ
แบบใช้อำนาจหรือพระเดช กับผู้นำแบบใช้พระคุณ ในหลักพุทธปรัชญาได้กล่าวถึง
ความแตกต่างของผู้นำ ๒ แบบนี้ว่า .-

สุริโย ตปนํ ตโป

พระอาทิตย์แผดแสงร้อนระอุ
จึงไม่มีอะไรแวดล้อม (พระเดช)

น สมนุติ ปรีวาริตา

พระจันทร์ เยือกเย็นในโลก
จึงมีดวงดาว แวดล้อม (พระคุณ)

จบุโท สิตลํ โลกเก
คารกา ปรีวาริตา

อุปมา เขตถ ญาคพพา

พึงทราบอุปมาแห่งพระราชา
ชนิครพระอาทิตย์

สุริยจบุทรราชัน

และพระราชา ชนิครพระจันทร์ในข้อนี้ ๑

๑ วัลลภ ทรงบัณฑิต, ผู้รวบรวม ประมวลหัวใจคำมกติกหรือคลังปริยัติ
(พระนคร, โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๑๔), หน้า ๒๐.

การที่จะเป็นผู้ที่มีบิรวารยศ หรือเป็นผู้มีคนจำนวนมาก สามารถควบคุม บังคับบัญชาให้ผู้อื่นยอมรับ จะใช้แต่อำนาจหน้าที่หรือการขู่บังคับด้วยพระเดชอย่างเดียว ไม่สามารถจะทำได้ จะต้องเป็นผู้มีอำนาจบารมี (Power) คือใช้พระคุณควบ นอกจากนี้เรื่องแบบของผู้นำตามหลักพุทธปรัชญาแตกต่างจากแบบที่กล่าวมาแล้ว คือ แบบของผู้นำตามหลักพุทธปรัชญาอาจจะเปรียบเทียบกับเรื่องการเมืองบุรุษ ๓ จำพวก ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงบุรุษอาชาไนยไว้ในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อัสดสูตตร ที่ ๒-๓^๑ โดยแสดงลักษณะเปรียบเทียบมาคิและบุรุษคิหรือบุรุษเจริณฺฑ คังนี้ มาคิขางตัวในโลกนี้ มี ๓ จำพวก เป็นไฉน

- ๑) เป็นสัตว์สมบุรณคัยกำลังเครื่องวิ่งเร็ว แต่ไม่สมบุรณคัยสี ไม่สมบุรณคัยความสูงและความใหญ่
- ๒) เป็นสัตว์สมบุรณคัยกำลังเครื่องวิ่ง และสมบุรณคัยสี แต่ไม่สมบุรณคัยความสูงและความใหญ่
- ๓) เป็นสัตว์สมบุรณคัยกำลังเครื่องวิ่ง สมบุรณคัยสี และสมบุรณคัยความสูงและความใหญ่

บุรุษคิ ๓ จำพวกเป็นไฉน บุรุษบางคนในโลกนี้ .-

- ๑) สมบุรณคัยเขาว แต่ไม่สมบุรณคัยวรณะ (ไม่สมบุรณคัยความสูงและความใหญ่)
- ๒) สมบุรณคัยเขาว สมบุรณคัยวรณะ แต่ไม่สมบุรณคัยความสูงและความใหญ่
- ๓) สมบุรณคัยเขาว สมบุรณคัยบัญญัติ และสมบุรณคัยความสูงและความใหญ่

^๑ พระไตรปิฎก ๒๐/๕๔๑ - ๕๔๒/๓๒๖ - ๓๒๘.

บุรุษดี บุรุษอาชาไนย ผู้เจริญ ผู้สมบูรณ์ด้วยทรัพย์ สมบูรณ์ด้วยวรรณะ และ
สมบูรณ์ด้วยความรู้และความใหญ่

แบบผู้นำประเภทบุรุษอาชาไนย ตามหลักพุทธปรัชญาต้องเป็นผู้เพียบพร้อม
ทั้งในกานชาติตระกูล ความรู้ ความสามารถ เป็นผู้มีปัญญา และเป็นผู้มีความสง่างาม
เหมาะสมที่จะเป็นผู้นำคอย ผู้นำที่มีพร้อมทุกด้านเช่นนี้ย่อมจะหาได้ยาก ถ้าในสังคม
หรือหมู่คณะใดใดผู้นำในลักษณะ บุรุษอาชาไนย ดังกล่าวแล้ว ก็ย่อมจะทำให้หมู่คณะ
หรือสังคมนั้นประสบความสงบสุข ดังที่มีพุทธภาษิตกล่าวว่า

บุคคลใด	ปฐิสาชญโณ	บุรุษอาชาไนยหาได้ยาก
น. โส สพุทฺธ	ช่ายติ	ท่านย่อมไม่เกิดในที่ทั้งปวง
ยตุถุ โส	ช่ายติ ชีโร	ท่านผู้มีปัญญาเป็นอาชาไนยนั้น เกิดในตระกูลใด
ทํ	กุล สุขเมธติ	ตระกูลนั้นย่อมถึงความสุข

ลักษณะของผู้นำตามหลักพุทธปรัชญาดังกล่าว มีลักษณะที่ค่อนข้างจะเป็น
แบบในอุดมคติ เช่นเดียวกับแบบผู้นำบุญญาธิการ หรือแบบขารมี (Charismatic
Leader) ของ Max Weber แต่ก็มีข้อที่ไม่มีหรือหาไม่ได้ ยกตัวอย่างเช่น
บรรดา มหาบุรุษทั้งหลายของโลก ทั้งในทางศาสนจักรและอาณาจักร หรือที่เห็นได้ชัด
ก็คือ พระมหากษัตริย์ของไทยซึ่งได้รับการยกย่อง เทิดทูนว่าเป็นเมหาราช นอกจากนี้
กรณีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน ก็ทรงเป็นแบบอย่างของผู้นำ แบบ
บุรุษอาชาไนยอย่างแท้จริง

ส่วนผู้นำในระดับอื่น ๆ ที่ไม่ถึงขั้นดังกล่าวก็มีลักษณะลดหลั่นกันลงมา ดังที่
พระองค์ทรงเปรียบเทียบไว้ในอัสสสุตร กล่าวคือ บางคนแม้จะเกิดในชาติตระกูลที่
ร่างกายไม่สมบูรณ์หรือไม่สง่างาม คือ บางคนก็อาจจะรูปร่างค่อนข้างเตี้ย เช่น

๑ พระศาสนโสภณ (แจ่ม), ธรรมสมบัติ หนวก ๑๒ คาถาธรรมบทแปล,
พิมพ์ครั้งที่ ๘ (พระนคร : สำนักพิมพ์มหาภูมิบาลวิทยาลัย, ๒๕๐๐), หน้า ๑๖๕.

นโปเลียน แต่เนื่องจากเป็นผู้มีปัญญาความสามารถก็อาจจะเป็นผู้นำได้ หรือผู้นำ
บางประเภทก็อาจจะมีร่างกายไม่สง่างาม หรือบุคลิกไม่เหมาะสมกับความเป็นผู้นำ
แต่เนื่องจากเป็นผู้มีปัญญา เกิดในชาติตระกูลสูง คนเหล่านี้ก็อาจจะได้รับการยกย่อง
ให้เป็นผู้นำได้เช่นกัน

ผู้นำประเภทต่าง ๆ ตามหลักพุทธปรัชญาดังกล่าว สิ่งที่จะขาดเสียมิได้
ก็คือต้องเป็นผู้ที่ "สมบูรณ์ด้วยเขี้ยว" คือเป็นผู้มีปัญญานั้นเอง เพราะปัญญาทำให้
คนสามารถแยกแยะสิ่งต่าง ๆ ไท้ว่าสิ่งใดคือสิ่งใ้ชั่ว คนเหล่านี้จะปกครองอย่างไร
และสามารถจะพัฒนาตนเองจนเป็นผู้นำคนอื่นได้ ดังที่มีพุทธภาษิตว่า

เมื่อใด บัณฑิตยอมบร เทาความประมาท ด้วยความไม่ประมาท เมื่อนั้น
ชั้นผู้ปัญญา คึงคนชั้นปราสาท ไม่มีโสภยคม เห็นหมูสัตว์ที่มีโสภ ผู้มีปัญญาย่อมเห็นคนพาล
ทั้งหลาย เหมือนคนยืนอยู่บนภูเขา เห็นคนยืนอยู่ที่พื้นฉะนั้น ๑

ผู้มีปัญญาก็ เมื่อสัตว์ทั้งหลายอื่นประมาทแล้ว ท่านไม่ประมาท กลับแล้ว
ท่านเป็นผู้ที่มาก ทิ้งคนโง่ไปอยู่ เหมือนม้าเร็วทิ้งม้าไม่มีกำลัง ฉะนั้น ๒

ในโลกนี้ คือเท่านั้นเป็นเลิศ แต่ผู้มีปัญญาเป็นผู้สูงสุด ความชนะย่อมมี
เพราะศีลและปัญญา ทั้งในหมู่มนุษย์และหมู่เทวดา ๓

ความมีปัญญานั้น เป็นสิ่งสำคัญกว่าลักษณะทางร่างกาย เพราะผู้นำบางคน
แม้จะมีร่างกายไม่ใหญ่โต หรืออาจจะคอยกว่าผู้อื่นในค่าน้ำขุติ แต่ถ้าเป็นผู้มีปัญญา
ก็สามารถจะเป็นผู้นำ หรือเป็นใหญ่เหนือกว่าคนอื่น ๆ ที่คอยปัญญาหาได้ ดังพุทธภาษิตว่า

^๑ พระศาสนโสภณ (แจม), ธรรมสมบัติ หมวด ๑๒ คาถาธรรมบทแปล,
หน้า ๒๑ - ๒๒.

^๒ พระศาสนโสภณ (แจม), ธรรมสมบัติ หมวด ๑๒ คาถาธรรมบทแปล,
หน้า ๒๒.

^๓ พระไตรปิฎก ๒๖/๒๐๗/๒๖๔.

หงษ์ก็ดี นกกระเรียนก็ดี นกยูงก็ดี เนื้อฟานก็ดี ข้างก็ดี ย่อมกตวาราชาติหงษ์นั้น
จะถือเอาร่างกายเป็นประมาณไม่ได้ฉันใด

ในหมู่มนุษย์ก็ฉันนั้น ถ้าแม่เด็กมีปัญญาก็เป็นผู้ใหญ่ได้ คนโง่ถึงร่างกาย
จะใหญ่โตก็เป็นผู้ใหญ่ไม่ได้

คนโง่เขลามาประชุมกัน แม่ตั้งร้อยคนขึ้นไป พวกเขาไม่มีปัญญา ฟังเพ่ง
ดูอยู่ตั้งร้อยปี ผู้ใหญ่แจ่มเนื้อความแห่งภษิต ผู้นั้นเป็นบุรุษผู้มีปัญญา คนเดียวเท่านั้น
ประเสริฐกว่า ๆ^๑

สรุปท้ายบท

จากการที่ได้อภิปรายถึงความหมายของผู้นำและภาวะผู้นำ ตลอดจนเรื่องที่มา
ของอำนาจและการแบ่งประเภทผู้นำต่าง ๆ มาแล้วนี้ มีข้อน่าพิจารณาคือ การศึกษา
เรื่องผู้นำในทัศนะของนักวิชาการส่วนใหญ่ จะเน้นหรือให้ความสำคัญกับหลัก
สัมชชภาพ อันได้แก่กลุ่มหรือชุมชนภายนอกมาก ซึ่งก็เป็นไปตามหลักการศึกษาคตาม
แนวทางของปรัชญาตะวันตก ส่วนหลักพุทธปรัชญาจะให้ความสำคัญกับ ปัจเจกภาพ
คือตัวผู้นำแต่ละบุคคลมากเป็นพิเศษ โดยให้ตั้งมั่นอยู่ในหลักธรรมในเรื่องของการแบ่ง
ประเภทผู้นำ เพื่อความเข้าใจพฤติกรรมและการทำงานของผู้นำในแต่ละแบบ ตาม
หลักพุทธปรัชญาได้ยึดเอาผู้นำที่มีปัญญาเป็นหลัก โดยถือว่ามีความสำคัญมากกว่า
ร่างกาย หรือชาติตระกูล การเกิดขึ้นของผู้นำแบบต่าง ๆ เกิดขึ้นได้อย่างไร จะ
ต้องมีคุณสมบัติหรือองค์ประกอบอื่น ๆ อย่างไรบ้าง จะได้อภิปรายถึงต่อไปในเรื่อง
ทฤษฎีผู้นำซึ่งจะทำให้ทราบถึงลักษณะผู้นำได้ชัดเจนยิ่งขึ้น.